

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filosofie

Studijní program: B6101 Filozofie

Studijní obor: Filozofie humanitních věd

**SROVNÁNÍ ETIKY U PLATÓNA A
ARISTOTELA
COMPARISON OF ETHIC BY PLATO AND
ARISTOTLE**

Bakalářská práce: 13-FP-KFL-193

Autor:

Šárka Šubrová

Štefánikova 303

507 81 Lázně Bělohrad

Podpis:

Vedoucí práce: PaedDr. IC.Lic. Mgr. Michal Podzimek, Th.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
60		1		29	

V Liberci dne: 16. 4. 2013

Čestné prohlášení

Název práce: Srovnání etiky u Platóna a Aristotela
Jméno a příjmení autora: Šárka Šubrová
Osobní číslo: P11000757

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 16. 04. 2013

Šárka Šubrová

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce PaedDr. IC.Lic. Mgr. Michalu Podzimekovi, Th.D. za ochotu, trpělivost, cenné rady a připomínky při psaní této práce. Zároveň bych ráda poděkovala své rodině za podporu při studiu.

ANOTACE

Cílem této bakalářské práce je srovnání etiky u Platóna a Aristotela. V jednotlivých kapitolách jsou rozvedeny aspekty etické nauky Platónovy a Aristotelovy. První část práce je rozdělena do dvou hlavních kapitol, a to Platón a Aristotelés. Tyto kapitoly mají za úkol objasnit důležité pojmy a prvky patřící k etice obou filosofů. U Aristotela těmito body jsou dobro, blaženost – eudaimonia, mravní a rozumové ctnosti, potřeba přátelství a mezi etické Platónovy pojmy patří ideální obec, spravedlnost, rozdělení občanů v obci, složky duše a idea dobra. Druhá část je stěžejní, protože vymezuje a popisuje rozdílné a podobné znaky etiky velikánů antického myšlení. Příbuznými rysy jsou zejména život v politické obci a téma ctnosti. Rozdílnost těchto filosofických systémů se ukazuje v učení idejí, otázce duše, smyslovém a rozumové poznání, teorii státu a společnosti. Poslední část se věnuje odkazu Aristotelovy a Platónovy etiky u mladších filozofů.

KLÍČOVÁ SLOVA

Aristotelés

Platón

Ctnost

Spravedlnost

Dobro

Idea

ANNOTATION

The main focus of this paper is on the comparison of the moral philosophies of Plato and Aristotle. There are many developed aspects of their philosophies and beliefs in each chapter as well as their reasoning behind them. The paper is divided into several sections but the main theme throughout focuses on the differences and similarities of the two philosophers. The first part is divided into two sections – Plato and Aristotle. These sections are meant to clarify and separate the important terms and elements associated with each of the philosophers. The terms of Aristotle are good and filled with bliss–eudaimonia, morals, rational virtues, and the need of friendship. The terms connected with Plato are more idealistic and community based– justice, allocation of citizens in a society, elements of the soul, and the idealistic good. The key part of this paper is the second section, because it determines and describes the different and similar aspects of Plato and Aristotle philosophy. The common points of both are life in political society and terms of virtue. The differences of these philosophical systems appear to be in the approach taken in their teaching methods, questions of the soul, sense and rational cognition, and theory of state and society. The last part is focused on the legacy of Aristotle and Plato from the point of view of younger philosophers.

KEY WORDS

Aristotle

Plato

Virtue

Rightness

Good

Idea

Obsah

ÚVOD	10
1 ASPEKTY ETICKÉ NAUKY PLATÓNA A ARISTOTELA	11
1.1 Platón	11
1.1.1 Platónova ideální obec	12
1.1.2 Spravedlnost	12
1.1.3 Rozdělení občanů žijících v obci	13
1.1.4 Tři složky duše	14
1.1.5 Idea dobra	14
1.1.6 Dialog Euthyfrón	15
1.1.7 Další etické dialogy	16
1.2 Aristotelés	18
1.2.1 Nejvyšší dobro	19
1.2.2 Blaženost - Eudaimonia	19
1.2.3 Rozdělení ctností u Aristotela	21
1.2.4 Mravní ctnosti	21
1.2.5 Rozumové ctnosti	22
1.2.6 Potřeba přátelství	22
1.2.7 Velká etika	23
2 SROVNÁNÍ OBOU NAUK	26
2.1 Podobnost obou filosofických systémů	28
2.1.1 Společné znaky v problematice duše	31
2.1.2 Život v politické obci	31
2.1.3 Téma ctnosti	36
2.2 Rozdílnost obou filosofických systémů	37
2.2.1 Smyslové a rozumové poznání	39
2.2.2 Aristotelés – realista	40
2.2.3 Platón – idealista	41
2.2.4 Nesmrtelnost duše a otázka duše obecně	42
2.2.5 Ideje – kritika Aristotelova	44

2.2.6	Aristotelovo a Platónovo učení o společnosti a státu	46
3	ARISTOTELOVA A PLATÓNOVA ETIKA U MLADŠÍCH TRADIC.....	50
3.1	Platonici.....	51
3.1.1	Novoplatonici	51
3.1.2	Renesanční platonismus	52
3.2	Aristotelici	53
3.2.1	Peripatetici	53
3.2.2	Tomáš Akvinský a třinácté století	54
4	ZÁVĚR	56
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	58
	Internetové zdroje	58
	Primární literatura	58
	Sekundární literatura	59

Úvod

Tato bakalářská práce porovnává etické hodnoty a aspekty u dvou hlavních antických filozofů klasického období, a to u Platóna a Aristotela. Autorku během studia toto téma natolik zaujalo, že si ho vybrala i jako název své bakalářské práce.

Inspirací této práce se staly povinné předměty, absolvované ve studijním oboru Filosofie Humanitních věd, konkrétně studijní předměty Dějiny filozofie 1 a Etika. Primární literaturou této práce bylo dílo Platóna a Aristotela, autorka zejména vycházela z Etiky Níkomachovy, Ústavy a dalších Platónových dialogů.

Práce je rozdělena na tři hlavní kapitoly. První *Aspekty etické nauky u Platóna a Aristotela*, shrnuje základní etické pojmy v nauce Aristotelově a Platónově. K Platónovi je zařazena jeho koncepce ideální obce, ideje dobra, duše a spravedlnosti. Rovněž sem náleží popis rozdělení občanů žijících v antické obci. Platónovo rozdělení občanů je analogické s pojetím duše. Tato část také zahrnuje pojednání o dialogu Euthyfrón a jiných etických dialozích. U Aristotela je charakterizováno nejvyšší dobro, ctnosti, potřeba přátelství a největší etické dílo Aristotelovo, kterým je Etika Níkomachova.

Druhá část je zásadním segmentem této práce. Jejím cílem je vymezit rozdíly a podobnosti Platónovy a Aristotelovy etiky. Jsou zde také použity různé výměry, výroky a citace vzaté od různých autorů. Autorka zařazuje mezi souhlasné aspekty Život v politické obci, Téma ctnosti a Společné znaky v problematice duše. Mezi rozdílnosti je zahrnuto Smyslové a rozumové poznání, Nesmrtelnost duše a otázka duše obecně, Ideje – kritika Aristotelova a učení obou myslitelů o společnosti a státu. Samostatné kapitoly Aristotelés - realista a Platón - idealista jsou pojmenovány podle známého výměru, který používá početná většina filozofů.

Závěrečná část práce je pojednáním o návaznosti mladších filozofů na Platónovo a Aristotelovo etické učení. Autorčina pozornost je zaměřena na peripatetiky a Tomáše Akvinského, kteří pokračují v Aristotelových etických stopách. Tito novoplatonici Plotínos, Origenés, Augustinus Aurelius a Gregorius z Nyssy byli stoupenci Platónovy etiky. Z novoplatonismu vychází i platonismus renesanční, který také v mnohém navazuje na Platónovo učení. Nejvýznamnější představitel tohoto proudu je M. Ficino.

1 Aspekty etické nauky Platóna a Aristotela

Etické otázky hrály svoji důležitou roli již ve starověkém Řecku. V současné době můžeme říci, že etika zasahuje do všech oblastí života. Pod tímto termínem můžeme nalézt velké množství informací o tom, co je etika. Sama etika je velmi rozsáhlým předmětem a zabývá se zkoumáním mravních rozhodnutí lidí. Ze stanoviska filosofie je etika jejím význačným oborem, jehož hlavním úkolem je vymezení lidského chování. Tím, co by lidé měli dělat a jak, abychom to mohli považovat za morálně správné. Z hlediska filozofického jde o to, co je správné, co dobré, co považujeme za štěstí, jak toho dosáhnout a jak umět co nejlépe žít.

Antický svět se především snažil o hledání ideálních vlastností, které by člověk měl mít, a o to, jak by měl člověk správně vést dobrý život. Za nejdůležitější etické myšlenky starověku považujeme ty od Platóna a Aristotela. Díky Aristotelovi máme k dispozici samostatné dílo týkající se etiky, a to Etika Nikomachova. Tato první kapitola shrnuje nejpodstatnější body týkající se etiky u Platóna a Aristotela. Proto jsou její dvě hlavní podkapitoly nazvané podle těchto dvou velikánů antické filozofie, a to *Platón a Aristotelés*. Pod těmito celky se skrývají jejich základní etické pojmy.

1.1 Platón

Klíčovými momenty u Platónovy etiky můžeme označit jeho pojetí ideální společnosti (ideální obec), dále diskuzi o tom, co je spravedlnost, a vymezení nesmrtelnosti duše. U Platóna se dále setkáváme s jeho naukou o idejích, a to zejména s ideou dobra. Idea dobra je základem celé Platonovy filozofie. Platón ji popisuje především ve svém neznámějším díle Ústava. Zde se také můžeme setkat s jeho koncepcí ideální obce, což je součástí jeho učení o společnosti a státu. *Filozofický idealismus se v něm spojuje s mimořádným zájmem o společenské vztahy. Velmi ho zajímala otázka, jaké musí být dokonalé společenské soužití a jakou výchovou mají být lidé připraveni k vytvoření a zachování takové společnosti.*¹ Představa ideální polis je důležitým aspektem celé jeho filozofie, ale je i nedílnou součástí jeho etické nauky.

Spis Ústava má formu sokratovského dialogu, kde jsou představeny a uvedeny různé definice, které rozvíjí jako své představy o ideálním státu. Nejen spis Ústava, ale i

---

¹ ASMUS, Valentin Ferdinandovič. *Antická filozofie*. 1. vyd. Praha: Nakl. Svoboda, 1986. s. 230.

celá Platónova tvorba je tvořena formou dialogu, kdy mluvčím Platóna zastoupeným v jeho spisech, je Sókratés. Důležitým aspektem Platónovy etiky je také nauka ctností a zejména spravedlnost. V souvislosti s pojetím ideální obce spojuje Platón právě tuto ctnost spravedlnost. V dialogu Euthyfrón se můžeme setkat s dalším etickým tématem, které lze u Platóna najít, a to téma zbožnosti. Kromě dialogu Euthyfrón a velkolepého díla Ústava nacházíme etické myšlenky i u dialogů, o nichž autorka hovoří v oddíle, nazvaném *Další etické dialogy*. Autorka zvolila spisy, kterými jsou Menón, Faidón, Symposion, Sofistés a Timaios. Následující kapitoly se snaží o přiblížení již zmíněných etických aspektů u Platóna.

1.1.1 Platónova ideální obec

Svoji nezastupitelnou roli v Platónově díle v oblasti etiky má koncepce ideální obce a zvláště to je učení o společnosti a státu. Platón tímto chtěl ukázat svoji představu ideálního společenství, kde je nejdůležitější život v polis. Platón se snaží vymezit ideální život v obci, proto se zaměřuje na společnost respektive na občany, které rozděluje do tří kategorií. Na tři části dělí Platón i duši, protože společnost by měla zobrazovat odraz duše. O rozdělení občanů ve společnosti a dělení duše pojednává i samostatná kapitola. Neméně významnou v ideální obci představuje spravedlnost, o níž bude také řeč později. L. de Crescenzo vidí Platónův stát asi takto: „*Proto si Platón představuje malý stát, obklopený nepřáteli, a všechno uskupeno kolem polis. Všichni jeho ideální obyvatelé mají podle něj rádi společenství, a ne soukromí. Proto při oblasti.*“² Důležité je tedy to, co je veřejné (především to jsou zákony státu), proto Platón klade důraz na společnost.

1.1.2 Spravedlnost

Spravedlnost jako ctnost stojí na nejvyšším stupínku žebříčku v Platónově nauce ctností. Platon zdůrazňuje, že je lepší být spravedlivý než být nespravedlivý. Být spravedlivý znamená nechat život řídit rozumem a být nespravedlivý vede k životu, který není řízen rozumem. Když se neřídíme rozumem, tak nás to vede k neuspokojení našich potřeb. Protože bez rozumu nejsme schopni usilovat o uspokojení žádosti, což vede k frustraci. Hodnoty, které jsou založené na rozumu, mají podle Platóna vždy

---

² CRESCENZO, Luciano De. *Příběhy řecké filozofie: Sokrates a ti druzí*. Dotisk 1. vyd. Praha: Dokořán, s. r. o., 2004. ISBN 80-86569-66-7. s. 67.

přednost. Spravedlnost je součástí nauky ctností a úzce souvisí se třemi složkami duše, především s její rozumovou částí duše. „*Koná-li každá duševní síla pod vládou rozumu to, co jí náleží, je člověk v sobě spravedlivý a ctnostný.*“³ Spravedlnost je součástí nauky o ideální obci. Již v první knize Ústavy zde Sokratés se svými druhy rozmlouvají nad tímto tématem. Co je spravedlnost? „*Kefalos zahajuje rozmluvu, spravedlnost pro něj znamená „platit dluhy“; pro Polemarcha je to „přátelům činit dobro a nepřátelům zlo“ a pro Thrasymacha je spravedlnost „věci silnějšího.*“⁴ Takto hovoří o spravedlnosti, jak ji vidí druhové Sokrata, L. de Crescenzo. Pro něj je spravedlnost rovnost občanských práv a Platón a jeho současníci spojují spravedlnost s nařízením.

Další autor, který se věnuje Platónově pojetí spravedlnosti v *Řecké filosofii klasického období*, je A. Graeser: „*Platónův projekt spravedlivého státu se chápe jako rozvrh společenské organizace, která zná jen takové formy obecného života, jež jsou určeny principy spravedlnosti: obec je spravedlivá právě tehdy, když jsou spravedliví její občané, a občané jsou spravedliví, jsou-li občany spravedlivého státu.*“⁵

I autor M. Thompson definuje tento pojem. Rovněž reaguje na výroky Sókratových druhů v rozmluvě o spravedlnosti v Ústavě, které hodnotí takto: „*Zatímco Thrasymachovo obhajování sobeckých cílů je hrubé a primitivní, Glaukon a Adeimantos prokazují větší zručnost a nabádají k přijetí mravních principů a zákonů k dosažení toho, o co nám v dlouhodobé perspektivě jde. Je podle nich přirozené, že každý sleduje své vlastní zájmy, ale společnost musí vytvářet řád a spravedlnost, aby takovéto sebestředné zájmy držela na uzdě ve prospěch ostatních a zabránila naprosté anarchii. Lidé pak dodržují zákony, protože se bojí následků jejich porušení.*“⁶

1.1.3 Rozdělení občanů žijících v obci

Platón zavádí v Ústavě známé rozdělení občanů do tří skupin. Tyto tři skupiny představují vládcí, strážci a obchodníci s řemeslníky. Platón se snaží o vybudování státu, kde každý občan má svoji funkci. Každý občan získal tuto funkci svým narozením a zároveň ji vykonává po celý život.

---

³ ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-111-3. s. 135.

⁴ CRESCENZO, L., pozn. 2, s. 61.

⁵ GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období: sofisté, Sokratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2000. Dějiny filosofie; sv. 2. ISBN 80-7298-019-X. s. 249.

⁶ THOMPSON, M. *Přehled etiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-806-6. s. 55.

Velmi důležitou složkou státu jsou vládci. Proto také vládce je potřeba pečlivě vybírat a zajistit, aby měli potřebné vzdělání. Zastávat roli vládce může v Platónově státu jen filosof. V Ústavě je podrobně rozebrána skupina vládců – filosofů a skupina strážců (výběr a výchova strážců). O poslední složce státu se Platón mnoho nezmiňuje, protože obchodníci a řemeslníci se nepodílejí na vládnutí nebo na ochraně státu. Jejich hlavní činností je výroba. Podle Platóna by vládci polis měli nejprve rozumět tomu, co je spravedlnost, aby ji mohli nastolit. Každý však bude sledovat své vlastní zájmy, a proto je tu společnost, aby vytvářela řád a spravedlnost. Společnost by měla mít toto na starosti, aby zabránila rozpadu polis. Vládci tedy mají být vzdělaní, tato vlastnost však řemeslníkům a obchodníkům nenáleží. Platón je v těchto ohledech velmi důsledný, proto pokud bude každý vychován v jeho systému, bude znát své místo. Všichni budou žít a pracovat v harmonickém prostředí.

1.1.4 Tři složky duše

Tři složky duše souvisí s rozdělením občanů žijících v obci. Existují tři typy občanů v obci a každému typu patří i jedna část duše. Proto i duše má tři části. Tyto tři části jsou rozum, vznětlivost a dychtivost. Toto rozdělení je spjato s naukou ctností u Platóna, neboť rozum, vznětlivost a dychtivost by měly dosáhnout určitého stupně ctnosti. Rozum by měl dosáhnout moudrosti (sofia, sapientia). Vznětlivost patří ke statečnosti (andreia, fortitudo) a dychtivost by měla dosáhnout uměřenosti (sófrosyné, temperantia). Dosáhnou-li tyto tři složky výše vyjmenovaných cností, je v duši nastolen ten správný řád a člověk se tak stává spravedlivým. Spravedlnost (dikaiosyné, iustitia) je tedy nejvyšší ctností, kterou lze dosáhnout. Nauka ctností je aplikována i na Platónovo pojetí státu resp. rozdělení občanů ve společnosti. Vládci-filosofové dosahují ctnosti moudrosti (rozumnosti), této ctnosti je podřízena vznětlivost, což odpovídá strážcům. Vznětlivost je nad dychtivostí, což je nejnižší ctnost patřící nejnižšímu stavu, a to obchodníkům (řemeslníkům).

1.1.5 Idea dobra

Ideu dobra můžeme zařadit mezi velmi významnou část Platónovy nauky. Platón uvádí ideu dobra jako konečný cíl, ale tento cíl není skutečný stav, který můžeme prožít. Idea dobra existuje ve světě idejí, ne ve světě jednotlivostí, a přesahuje smyslové a rozumové možnosti. Podle Platóna je idea dobra zdrojem všech hodnot. Člověk, aby se mohl stát vládcem, musí porozumět této ideji. Protože idea dobra je absolutní pravda,

podle které můžeme všechno posuzovat. Idea dobra pro Platóna představuje určitou část z mnoha vnějších substancí, které můžeme zhlédnout jen pomocí mysli.

Mýtus o jeskyni hraje úvodní roli v teorii idejí. V tomto mýtu je hlavním motivem poznání skutečnosti. Uvězněný v jeskyni pokládá za skutečnost stíny, které vidí před sebou. Jakmile se zbaví okovů a podaří se mu otočit a následně dostat ven, je to, co považoval za skutečné, klam. Skutečnost je úplně jiná. Vězeň žije ve světě stínů v klamném světě a teprve po osvobození z okovů poznává skutečný svět – svět idejí. Ve skutečném světě je slunce ideou dobra. Idea dobra je tedy na nejvyšším stupínku celého učení o idejích.

Platón v teorii idejí zavádí pojem boha Stvořitele jako demiurga. Tento bůh existuje mezi skutečným světem a světem idejí. Ideje jsou pro něj inspirací pro formování látky. „*Někdy se mu to podaří lépe, jindy hůře. Zkrátka Stvořitel je tvůrcem. Pozor ale – je to tvůrce, který nemá nic společného s bohem tak, jak ho chápeme my, už proto, že se nachází jeden stupínek pod idejemi a ty ho pro svou existenci vůbec nepotřebují. Stvořitel ale potřebuje ideje, aby mohl zformovat svět.*“⁷ Takto vidí demiurga u Platóna L. de Crescenzo. H. G. Gadamer zmiňuje také demiurga, o kterém Platón hovoří v díle Timaios a vidí Platóna jako mistra. „*Je to „mistr“. To znamená, že jeho dílo je dokonalé dílo. Mistr, který tvoří dokonalé dílo, tvoří jen toto jedno dílo. Platí to přinejmenším o demiurgovi, který tvoří svět, jak to líčí Timaios.*“⁸

1.1.6 Dialog Euthyfrón

Tento dialog je zaměřen na téma zbožnosti. Hlavní postavou je zde věštec Euthyfrón, který se setkává u úřadu archonta (zvaného krále) se Sókratem. Právě Sokratés je obžalován Melétem za bezbožnost. Podle Meléta Sokratés zavádí nové bohy a kazí mládež. Euthyfrón se zase považuje za odborníka ve věcech božského práva.

Euthyfrón je na tomto místě (u úřadu archonta) proto, že chce žalovat svého vlastního otce. Jeho otec se podle něj dopustil činu proti zbožnosti a to tím, že zavinil smrt člověka. Proto se Sokratés domnívá, že právě Euthyfrón ho poučí o pravé podstatě zbožnosti a Sokratés bude moci toto poučení využít ve své obhajobě. Jenže Sokratés brzy zjišťuje, že Euthyfrón nemá opravdovou znalost podstaty zbožnosti. Všechny

---

⁷ CRESCENZO, L., pozn. 2, s. 73.

⁸GADAMER, Hans-Georg. *Idea Dobra mezi Platónem a Aristotelem*. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2010. ISBN 978-80-7298-445-9. s. 106.

výměry zbožnosti, které Euthyfrón podává, Sókratés následně vyvrací. Sókratés vyvrátí Euthyfrónovi i tento výměr zbožnosti. „*Jeho návodem dospěje Euthyfrón tak daleko, že vymezuje zbožnost jako tu část spravedlnosti, která se týká služby bohům, ale nepodaří se mu nalézt lepší určení té služby nežli je modlení a obětování.*“⁹ Sókratés tento výměr upraví a podle něj je zbožnost vědění o tom, zač máme prosit bohy a co jim máme dávat. Role se tu obrací. Sókratés není tím poučovaným, ale sám poučuje Euthyfróna. Zároveň je Sókratés zklamán, že není poučen od Euthyfróna, a nemá tedy žádné nové znalosti o zbožnosti, které by použil ve své obhajobě. Podle Sókrata je zbožnost nezávislou ideou, jejímž kritériem nejsou ani lidé ani bozi.

1.1.7 Další etické dialogy

Mezi následující dialogy, zmiňující se o etických myšlenkách Platónových, můžeme řadit dialog Menón, Symposion, Sofistés, Faidón a Timaios. V dialogu Menón jde především o hledání toho, co je zdatnost. Sókratés vyvrací Menónovi jeho výměry zdatnosti a nabízí mu pomoc při hledání tohoto pojmu. Menón mu ale oponuje tím, že člověk nemůže hledat to, co nezná. Sókratés na toto odpovídá Menónovi tím, že duše je nesmrtelná. Duše podle něj skonává a jindy se zase rodí, ale nikdy nehyne. Proto všechno učení je podle Sókrata vzpomínání (anamnésis).

Symposion spojujeme se slovem „hostina“ ale správně je symposion označení pro družnou zábavu, která následovala po hostině (po jídle). U Symposia jde o hostinu u Agathóna, kde poté přítomní hosté hovoří o bohu Erótovi. Erós je hlavním námětem tohoto dialogu. Toto Platónovo dílo ale není tak úplně dialogem, neboť jednotliví řečníci nerozmlouvají mezi sebou formou dialogu. Vedou přede všemi spíše jakousi přednášku. Teprve poté, co daný host domluví, nastává místo pro vyjádření ostatních. Agathonovi hosté mluví v následujícím pořadí: Faidros, Pausaniás, Eryximachos, Aristofanés, hostitel Agathón a nakonec Sókratés. *Podle Faidra je Erós veliký bůh, z nejstaršího rodu bohů; v řeči Sókratově to není veliký bůh, nýbrž veliký daimón. Pausanias zakládá svou řeč na protikladu dvou Erótů a také Eryximachos podržuje tento protiklad; Sókratés podstatu Eróta sjednocuje. Aristofanův mýtus omezuje působnost Erótovu hranicemi smyslnosti a lásku vykládá jako touhu po bývalé jednotné přirozenosti; výklad Sókratův dává lásce cíl nadsmyslový. Agathón vyzdobuje Eróta*

---

⁹ PLATÓN. *Euthyfrón*. 5. opr. vyd. Praha: Oikoymenth, 2005. ISBN 80-7298-140-4. s. 8.

*epitety nejvyšší dokonalosti a krásy, ale Sókratés ukazuje, že podstatou Erótovou je touha, projev nedostatku.*¹⁰

V dialogu Sofistés kritizuje Platón vlastní nauku o idejích, ale zejména je tento dialog hledáním výměru sofisty. Kromě Sókrata tu vystupuje také Theodorós, host z Eleje a Theaitétos. Hlavními účastníky rozhovoru jsou host z Eleje a Theaitétos, kteří se snaží vymezit pojem sofista. Nejdříve dojdou k různým výměrům pojmu sofista, což jim ale nepomůže. Jejich úkolem je nalézt jediný správný výměr a ne různé výměry. Na samotném konci dialogu je tohoto úsilí dosaženo. Je nalezen jediný správný výměr sofisty. *Je tu tedy napodobovací činnost projevující se v umění zaplétati do rozporů, které náleží k záludné části umění pracujícího se zdáním, rodu přeludového, kejklřství v řečech, nebožská, nýbrž lidská část tvoření, oddělená od umění obrazotvorného. Kdo řekne, že skutečný sofista pochází z takového původu a krve, vysloví, jak se podobá, čistou pravdu.*¹¹ I když Sofistés není dialogem, ve kterém bychom našli výrazné aspekty etiky u Platóna, přesto je pro nás tedy dialog hodnotným. Výměr pojmu sofista je značně důležitý neboť právě dialogy, kde Sókratés rozmlouvá se sofisty, nám vyjevují etické prvky Platónova učení.

Timaios je dialogem o uspořádání vesmíru, obce a přírody, navazuje na téma z Ústavy. Timaios je prvním, který zahajuje tuto rozmluvu, po něm následuje Kritias a Hermokritos (další Platónovy dialogy). Úkolem Timaaia je vyličit vznik světa, vznik člověka a také je zde zmiňována duše. Jedná se o stvoření světa demiurgem (tj. jakýsi stavitel; demiurg zde má úlohu boha jako stavitele). *„Podle této úvahy tedy stavěl tak, že vložil rozum do duše a duši do těla, aby vykonal dílo co do přirozenosti nejkrásnější a nejlepší. Tak tedy lze s pravděpodobností říci, že tento svět prozřetelností boží stal se živým tvorem majícím duši i rozum.*“¹²

Faidón je reakce na poslední den Sókratova života, kdy Sókratés rozmlouval v žaláři se svými přáteli o nesmrtelnosti duše. Poté při západu slunce vypil podaný jed, tímto vyjadřuje poslušnost soudu své obce a umírá. V tomto díle Platón přetvořil tuto událost na filosofickou báseň o smrti člověka, do kterého se vtělil logos. Později se

---

¹⁰ PLATÓN. *Symposion*. 6. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2005. Platónovy dialogy; sv. 4. ISBN 80-7298-139-0. s. 8.

¹¹ PLATÓN. *Sofistés*. 4., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. Platónovy dialogy; sv. 12. ISBN 978-80-7298-162-5. 268d.

¹² PLATÓN. *Timaios*. 3., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2003. Platónovy dialogy; sv. 17. 30b.

můžeme u Platóna setkat s označením tohoto dialogu jako „*hovorem o duši*“. Vypravěčem je zde sám Faidón, který vypravuje Echekratovi, o čem se mluvilo a co se dělo ve vězení v ten den, kdy Sókratés umíral. Hlavní postavou je Sókratés a Simmias s Kebétem. S těmito přáteli vede diskuzi o nesmrtelnosti duše, ve kterou Sókratés věří. „*Ale toto zasluhuje úvahy, mužové, řekl Sókratés, že je-li vskutku duše nesmrtelná, vyžaduje péče, a to netoliko pro tento čas, po který trvá takřečené žití, nýbrž pro všechno, a bylo by to tedy takto, jak se zdá, hrozné nebezpečí, jestliže ji člověk zanedbá. Neboť kdyby byla smrt odloučením ode všeho, byla by to výhoda pro lidi zlé, že by se smrtí zbavili zároveň i těla i spolu s duší své špatnosti; takto však, když je zřejmo, že je nesmrtelná, není pro ni asi žádného jiného uniknutí ani záchrany od zlého nežli to, aby se stala co nejlepší a nejrozumnější.*“¹³ A vedlejšími postavami tohoto dialogu jsou Faidón s Echekratem, protože Echekratés chce od Faidóna vyzvědět všechny podrobnosti ze dne Sókratovy smrti.

Nejen Platónovu teorii nesmrtelné duše, ale i ostatní hlediska etiky můžeme nalézt i v jiných jeho dialozích. Avšak tato práce nepojednává o etických aspektech v Platónových dílech, ale je srovnáním etiky u Platóna a Aristotela. Proto autorka vybrala pro ni význačná etická témata v již zmíněných Platónových dialozích a nyní by ráda svou pozornost zaměřila na Aristotela, velkého žáka a Platónova kritika. Druhá část první kapitoly je věnována této již známé antické osobnosti a její nauce o etice.

1.2 Aristotelés

Aristotelovi lze zcela jistě přisoudit ne malý dík za velký přínos v oblasti etiky. Důkazem toho jsou jeho díla věnující se pouze této oblasti. Za Aristotelovo nejrozsáhlejší dílo, týkající se etiky, je považována Etika Nikomachova. Aristotelés napsal ještě další dvě etická díla, a to Velkou etiku (Magna Moralia) a Eudémovu etiku, avšak tyto dva spisy nedosahují takového věhlasu jako Etika Nikomachova. Aristotelova etika není směřována k mravním příkazům, ale je vedena k tomu, aby byly hledány cesty k cíli, k vynikání a ke ctnostem.

Platón ve své nauce pojednává o ideji dobra. Naproti tomu jeho žák Aristotelés celkově nauku o idejích odmítá, ale na dobro je také zaměřen, a to na představu nejvyššího dobra. Podle Aristotela bychom měli dosáhnout nejvyššího dobra, proto

---

¹³ PLATÓN. *Faidón*. 6. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2005. Platónovy dialogy; sv. 8. ISBN 80-7298-158-7. 107c-d.

veškerý život máme směřovat k blaženosti, což je řecky eudaimonia. Blaženost v aristotelském smyslu je cílem a účelem života. Aristotelova etika je především teorií o blaženosti a o ctnostech, proto autorka této práce věnuje výměru blaženosti následující podkapitulu. Za další stěžejní hledisko Aristotelovy etiky je považováno pojetí přátelství, kterému je taktéž věnována jedna podkapitola této práce jako již zmíněné představě blaženosti a ctnosti. S teorií ctností je spjato i jeho učení o středu, které Aristotelés aplikoval i u teorie státu a společnosti. Podle Aristotela je nejlepším státním zřízením to, jehož je dosaženo pomocí středního prvku.

Jak u Platóna, tak i u Aristotela najdeme nauku o duši. I u Aristotela se shledáváme s rozdělením duše, ale u něj je složek pět. Tato část Aristotelova učení je pro jeho etiku neméně významná jako následující aspekty, ale tuto problematiku autorka rozebere až v kapitole nazvané Rozdílnost obou filosofických systémů.

1.2.1 Nejvyšší dobro

Již na začátku Etiky Níkomachovy vyložil Aristotelés svoje pojetí etiky tímto výrokiem: „Každé umění a každá věda, podobně i praktické jednání a záměr směřuje, jak se zdá, k nějakému dobru; proto bylo správně vyjádřeno, že dobro jest to, k čemu všechno směřuje.“¹⁴ Aristotelés chápe dobro jako cíl či účel, kterého chceme dosáhnout a usilujeme o něj. Snažíme se o nejvyšší dobro, které získáváme v představě eudaimonia, nikoli o dosažení něčeho jiného. Každý člověk má směřovat své snažení k tomuto cíli, je to jeho poslání. Lidské dobro je Aristotelem vymezováno jako jedinečný výkon těch nejlepších schopností duše. „Dále, v životě úplném. Neboť jedna vlaštovka jara nedělá, ani jeden den; tak ani šťastným a blaženým člověkem nečiní jeden den, ani krátký čas.“¹⁵

1.2.2 Blaženost - Eudaimonia

„Lidé si podle Aristotela volí mezi trojím možným způsobem života podle toho, zda v něm chtějí hledat požitky („kupecký život“), pocty („politický život“), nebo poznání („filosofický život“). O požitky, pocty ani poznání však člověk nestojí kvůli

---

¹⁴ ARISTOTELÉS. *Etika Níkomachova*. 3., nezměněn. vyd. Praha: Rezek, 2009. 1094a5.

¹⁵ ARISTOTELÉS., pozn. 14, 1098a 18-20.

nim samým, nýbrž kvůli štěstí či blaženosti, kterou mu mohou přinést. Nikdo se ale neptá, „kvůli čemu“ by člověk chtěl být šťasten, takže je zřejmě tím nejvyšším cílem.“¹⁶

Eudaimonia je řecký výraz pro blaženost a blaho. Jako hlavní cíl života vnímáme blaženost zejména proto, jaký má vztah k ostatním cílům. Blaženost hledají lidé např. i ve cti, radosti a porozumění, i když to jsou samy o sobě hodnotné cíle. Usilujeme o tyto hodnotné cíle, protože chceme dosáhnout blaženosti. Dosáhnout nejvyššího cíle, tj. blaženosti je nutné nejen v osobním životě, ale i ve veřejném a to zejména ve státu (v antickém městském státu, tj. v polis). V antické polis mají občané také dosáhnout nejvyššího cíle a k tomu jim poskytuje ekonomika vše nutné. Právě toto popisuje V. F. Asmus v *Antické filozofii*. „*Ekonomika je správný typ hospodářské činnosti. Jejím cílem je rozumné uspokojování materiálních potřeb „domu“ čili rodiny, kterou Aristotelés pokládá za prvotní jednotku společnosti a státu. „Ekonomika“ poskytuje rodině vše, co je nutné k tomu, aby její členové mohli dosahovat nejvyššího cíle, tj. blaženosti.*“¹⁷

Eudaimonia můžeme přeložit také jako štěstí, ale „štěstí“ nám neposkytuje to, co Aristotelés myslí pojmem eudaimonia. Eudaimonia v sobě zahrnuje ctnost. Šťastím Aristotelés popisuje spíše určitou situaci, ve které se člověk umí dobře chovat a umí prožívat svůj život jako dobrý. Štěstí je označováno za cíl života, ale není spojováno s uspokojením. Člověk je ctnostný, jestliže se ve svém jednání chová laskavě, velkoryse, morálně atd. Podle Aristotela hledání štěstí je stav, který si můžeme představit. Je to něco, co patří do tohoto světa.

U Platóna jsme se setkali s ideou dobra, což je konečný cíl, ale není to skutečný stav, který můžeme prožít. Aristotelés nesouhlasí s tvrzením, že idea dobra je věčná a že jednotlivé věci jsou pouhou napodobeninou (kopíí). Dobro podle něj je to, co je skutečné, čeho můžeme dosáhnout ve skutečném světě. Aristotelés nemůže pochopit, proč bychom měli rozumět něčemu, co se vyskytuje mimo naši přímou zkušenost. Pro člověka tedy dobro znamená dobře lidsky fungovat, jmenovitě, jak říká Aristotelés: „*činnost duše v souladu s ctností, a pokud existuje více ctností, v souladu s tou nejlepší a nejdokonalejší.*“¹⁸

---

¹⁶ SOKOL, J. *Etika a život*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-063-3. s. 112.

¹⁷ ASMUS, V. F., pozn. 1, s. 363.

¹⁸ KENNY, A. *Stručné dějiny západní filosofie*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, Katarze. ISBN 80-7207-374-5. s. 97.

1.2.3 Rozdělení ctností u Aristotela

U Aristotela se setkáme s rozdělením ctností na rozumové a mravní ctnosti nebo také etické a dianoetické ctnosti. Dalo by se říci, že téměř polovina textu Etiky Níkomachovy se zabývá touto naukou. Druhá, třetí, čtvrtá, pátá a šestá kniha Etiky Níkomachovy náleží teorii o ctnostech, kde jsou nejprve rozebrány mravní a rozumové ctnosti všeobecně. Poté je pozornost zaměřena na každou zvlášť. I sám Aristotelés ukazuje na toto rozdělení ve druhé knize: „*Je-li dvojí ctnost, jedna rozumová a druhá mravní, má ctnost rozumová vznik a vzrůst většinou z učení, proto potřebuje zkušenosti a času, kdežto ctnost mravní (éthiké) vzniká ze zvyku, odtud obdržela i jméno, které se jen málo odlišuje od slova „zvyk“ (ethos).*“¹⁹ Ctnost je spojována s Aristotelovou teorií středu. Ctnost se může stát neřestí, a to pokud se stane středem mezi dvěma extrémy, z nichž každý sám je neřestí. Ctnost volí podle Aristotela střední polohu mezi přílišností a nedostatkem. Ctnostný člověk jí tak akorát, mluví tak akorát a tak dále. To je Aristotelova doktrína prostřednosti.²⁰

1.2.4 Mravní ctnosti

Tyto ctnosti jsou rozsáhlejší než následující a jsou spojeny s žádostivou částí duše. Jejich úkolem je umírnovat tužby, formovat a vychovávat smyslové afekty podle rozumu. „*Etická ctnost je přesně uprostřed mezi dvěma protichůdnými neřestmi, tedy mezi podílením se na přemíře nebo nedostatku stejné emoce.*“²¹ Lze sem zařadit tyto ctnosti: *statečnost (andreia), uměřenost (sófrosyné), štědrost (eleutheriotes), velkorysost (megaloprepeia), velkomyslnost (megalopsychia), zdravá ctižádostivost (filotimia), mírnost (praotes), pravdivost (alétheia), slušnost/humor (eutrapelia), přívětivost (filia) a spravedlnost (dikaiosyné).*

Pokud chceme o někom říci, že je mravní povahy, neříkáme, že je chápavý nebo moudrý, ale uměřený a klidný. Hledíme-li ke stavu člověka, pak je tento stav hodný chvály a je to ctnost podle Aristotela. Mravní ctností můžeme nazvat i tyto tři duševní jevy: city, vrozené schopnosti a stavy. City myslí Aristotelés žádost, hněv, strach, smělost, závist, radost, lásku, nenávisť, touhu, žárlivost a soustrast. Vrozenými

---

¹⁹ ARISTOTELÉS., pozn. 14, 1103a 15-19.

²⁰ KENNY. A., pozn. 18, s. 98.

²¹ CRESCENZO. L., pozn. 2, s. 101.

schopnostmi má na mysli to, čím jsme citům přístupni. A za stavy považujeme to, co způsobuje, že se k citům chováme správně nebo nesprávně.

1.2.5 Rozumové ctnosti

Rozumové neboli dianoetické ctnosti odpovídají racionální duši a dělíme je do dvou skupin. Záleží to na tom, zda nepřipouští žádnou změnu působením lidské činnosti, anebo může být změna daná vlivem lidské činnosti. Ty ctnosti, které jsou neměnné (nepřipouští změnu), jsou *věda (epistémé)*, *moudrost (sofia)* a *chápaní principů (nús tón archón)*. Do druhé skupiny, která změny připouští (jsou měnitelné), řadíme *umění (techné)* a *rozumnost (fronésis)*. Rozum nás má vést k tomu, abychom dosahovali konečného cíle (řecky telos). Aristotelés považuje rozumnost (řecky fronésis) za způsobilost, která vede lid k přemýšlení nad svými činnostmi. Zároveň je rozumnost schopností, která dokáže sladit činnost se zvolenými cíli. Je dobré nejdříve vymezit, co je správný úsudek, pokud hovoříme o rozumových ctnostech. Za správný úsudek považujeme to, co je středem. Je to něco, co je mezi nadbytkem a nedostatkem.

1.2.6 Potřeba přátelství

Přátelství, je pro Aristotela, stejně jako dnes pro nás, potřebnou složkou pro život. Kdyby se člověk ocitl v situaci, že by neměl žádné přátele a měl k dispozici všechna dobra, přesto by byl se svým životem velmi nespokojený. Život by ho netěšil. K tomu, aby člověk těšil život, přátelství potřebuje. Nejvíce však přátel potřebují ti, kdo jsou bohatí. Aristotelés pokládá bohatství za nezbytnou podmínku života. Což je viditelné i na tomto následujícím úryvku. „*Bez přátel by si nikdo nepřál žít, byť i měl všechna ostatní dobra – vždyť se i zdá, že přítel jest nejvíce třeba lidem bohatým, vládnoucím a mocným; neboť k čemu by člověku byla taková přízeň osudu, kdyby mu byla odňata možnost dobrodíní, které se prokazuje přátelům způsobem nejlepším a chvály nejhodnějším?*“²² Aristotelés hodnotí přátelství jako jakousi ctnost a zároveň přátelství spojuje s touto ctností. Také uvádí, že existují různé názory o podstatě přátelství. „*Jedni je pokládají za jakousi rovnost a přátele za sobě rovné, proto se prý*

---

²² ARISTOTELÉS., pozn. 14, 1155a 5-10.

říká: „Rovný rovného si hledá“ a „Vrána k vráně sedá“ a podobně. Druzí zase naopak říkají, že všichni takoví se k sobě chovají jako hrnčír k hrnčírů. “²³

Mezi přáteli by měla být i vzájemná přízeň, vzájemná přízeň tedy může být také přátelstvím. Přátelství můžeme rozdělit na přátelství těch, kdo se mají navzájem rádi a přejí jeden druhému dobro, a na přátelství těch, kteří se mají rádi pro užitek, nemilují jeden druhého, pro jejich osobu, ale protože od druhého dostávají nějaké dobro. Toto rozdělení je uvedeno v Etice Níkomachově jako přátelství dokonalé a nedokonalé. Dokonalé přátelství existuje mezi lidmi, kteří jsou dobří a žijí v ctnosti, jak již bylo zmíněno výše. Pravými přáteli jsou ti, kteří přejí dobro svým přátelům, neboť nemyslí sami na sebe, ale na ostatní – na své přátele. Takové přátelství je stálé, protože obsahuje všechno, co pravé přátelství má mít. Každé přátelství má za cíl buď dobro nebo rozkoš anebo být o sobě nebo k příteli. Jak už bylo zmíněno, pravé přátelství je přátelství mezi ctnostnými lidmi. Každý člověk by měl milovat dobro, neboť se může stát dobrým přítelem svému příteli. Stává se tedy dobrem pro toho druhého. Nedokonalé přátelství je přátelstvím sloužícím podobnosti a týká se těch, kteří jsou něčími přáteli jen pro užitek.

1.2.7 Velká etika

Jak už bylo řečeno, Aristotelovým samostatným velkolepým etickým dílem je Etika Níkomachova, která je uspořádána do deseti knih. „*Etika Níkomachova se do velké míry kryje s tématy Platónovy Ústavy. S jistou nadsázkou by se dalo říct, že Aristotelova etika je Platónova etika bez nauky o idejích. Hned na začátku Aristotelés vysvětluje, proč nelze nejvyšší dobro, které je hlavním předmětem zkoumání etiky, ztotožnit s ideou dobra.*“²⁴ V tomto smyslu je etika u Aristotela praktickou vědou vztahující se k tomu, co je součástí lidských možností. Naopak idea dobra v Platónově smyslu je spíše teoretickým hlediskem. Etika Níkomachova v podrobnějším hledisku rozpracovává již zmíněné pojmy a to přátelství, eudaimonia neboli blaženost, zdrženlivost a ctnosti jako takové.

V této části se autorka pokusí krátce seznámit s náměty a problémy jednotlivých knih v Etice Níkomachově. Neboť právě díla Aristotelova nemají rozdělený obsah na jednotlivé kapitoly ale na deset knih. Dále jsou tyto knihy rozděleny na jednotlivé oddíly. První kniha nazvaná, *Předmět a povaha etiky, Blaženost, Roztřídění ctností*, se

---

²³ ARISTOTELÉS., pozn. 14, 1155a35 – 1155b.

²⁴ KENNY. A., pozn. 18, s. 96.

zabývá z velké části pojmem blaženost, jak nám napověděl již její titul. Sama autorka pojednala o tomto pojmu v části Blaženost – Eudaimonia. Aristotelés v této první knize zaměřuje svoji pozornost na nejvyšší dobro a tím je pro něj představa blaženosti. Blaženost je nutná k životu, je věcí dokonalou a je v ctnosti. Velký důraz v následujících oddílech je zvláště kladen na mravní a rozumové ctnosti. S mravními ctnostmi se lze setkat ve druhé, třetí, čtvrté a páté knize, protože jim Aristotelés dává mnohem větší význam než ctnostem rozumovým. *Původ a výměr mravních ctností*, takto zní název druhé knihy. Již samotný titul napovídá, tato část popisuje podstatu mravní ctnosti, vznik těchto ctností, jejich podstatu a nakonec výčet ctností. Jednotlivé mravní ctnosti uvedla autorka už v části Mravní ctnosti, proto zde už není třeba je znovu jmenovat. Aristotelés je známý teorií středu a právě tu spojuje s těmito ctnostmi. „*Jest tudíž ctnost záměrně volicím stavem, který udržuje střed nám přiměřený a vyměřený úsudkem, a to tak, jak by jej vymezil člověk rozumný. Střed pak jest mezi dvěma špatnostmi, z nichž jedna záleží v nadbytku, druhá v nedostatku, a to tak, že ctnost střed nalézá a volí, kdežto špatnosti v citech a v jednáních jednak právě míry nedosahují, anebo ji překročují.*“²⁵ Najít střed není úplně snadné, v této kapitole Aristotelés také vymezuje pravidla pro hledání tohoto středu.

Ve třetí a čtvrté knize se pozornost obrací na jednotlivé mravní ctnosti. Zejména je pozornost zaměřena na statečnost, uměřenost, štědrost, velkorysost, velkomyslnost, ctižádostivost, pravdivost a spravedlnost. Aristotelés také mluví o špatnostech u některých ctností, např. u statečnosti jsou špatnostmi bázeň a smělost a u štědrosti je špatností marnotratnost a lakomství. Jako jediná patří celá pátá kniha klíčové ctnosti a to spravedlnosti. Spolu se spravedlností je zde kladen velký důraz na právo. Na začátku této knihy Aristotelés vyměřuje spravedlnost a toho, kdo je spravedlivý. Spravedlnost je stav, kdy jsou všichni schopni spravedlivě jednat. Spravedlivým je nazýván ten, kdo dbá zákonů a šetří rovnosti. Spravedlnost má také své rozdělení a to na spravedlnost celou a částečnou. Částečná i celá spravedlnost může být rozdílecí nebo opravná. Členění na rozdílecí a opravnou se nachází i u nespravedlnosti, práva a bezpráví. U spravedlnosti je také důležité, zda je ve sféře soukromé nebo politické. V prvním případě je spojována s výchovou. Důležitým rysem je být dobrým člověkem. U druhé sféry se jedná o nauku politickou a významným rysem je být dobrým občanem.

---

²⁵ ARISTOTELÉS., pozn. 14, 1107a5.

Jak již bylo řečeno, tato kniha pojednává také o právu. Aristotelés hledá a rozebírá hlavně právo politické. „*Jak se má odplata k právu, bylo řečeno dříve; nesmíme však zapomínat, že to, co hledáme, jest právo prosté a právo politické. Toto jest tam, kde je společenství života k soběstačnosti, společenství lidí svobodných a rovných buď podle úměry anebo podle počtu; tudíž u lidí, u kterých toho není, není navzájem politického práva, nýbrž je jakési právo a podle podobnost.*“²⁶ Dále zde uvádí druhy práva. Tím je vlastní, hospodářské, občanské (politické) – toto právo se dále dělí na přirozené a zákonné, posledním druhem je lidské právo. Ctnostem rozumovým (umění, vědění, rozumnost, moudrost a rozumění) náleží pouze šestá kniha. Velkou hodnotu zde hraje zejména rozumnost a moudrost. Rozumnost se týká věcí lidských, a to těch, u kterých je možné uvažovat. Rozumnost se také týká toho, co je pro člověka spravedlivé, krásné a dobré.

V sedmém oddíle následuje poučení o zdrženlivosti a nezdrženlivosti a názorech o rozkoši. Osmá a devátá kniha je zaměřena na přátelství, jeho druhy a na osvědčování přátelství a jeho potřebu. Kromě hlavního rozdělení přátelství, zde již uvedeného v podkapitole *Potřeba přátelství*, lze rozlišit ještě přátelství mezi lidmi dobrými a přátelství pouze pro podobnost. Přátelství je spojeno také se společenstvím, kde se zakládá. O tomto hovoří Aristotelés. „*I jest správné přísloví: „Společné jsou věci přátel“; neboť přátelství se zakládá na společenství.*“²⁷ Bez společenství by přátelství nebylo. Také přátelství dává Aristotelés velký význam.

Tématem závěrečné desáté knihy *Význam slasti, Vymezení blaženosti, Důležitost zákonodárství pro mravný život* je opět výměr blaženosti, ale také zde Aristotelés hovoří o významu slasti a strasti, o důležitosti zákonů, obci a o zákonodárství.

---

²⁶ ARISTOTELÉS., pozn. 14, 1134a 25-30.

²⁷ ARISTOTELÉS., pozn. 14, 1159b30.

2 Srovnání obou nauk

Předchozí text této práce byl zaměřen na jednotlivé vymezení důležitých etických hledisek u dvou velikánů antického světa. Tím jsou Aristotelés a Platón. Platón je typický naukou o idejích, obci a duši. U Aristotela zmínila autorka učení o ctnostech, o nejvyšším dobru a o přátelství. Nyní je třeba se zaměřit na vybrané téma této práce, a to – srovnání obou nauk. Tato nejvýznamnější a nejdůležitější kapitola má ukázat snahu autorky, jaká je shoda či rozlišení etiky u Platóna a Aristotela. Je možné mezi těmito filozofy najít podobnosti, či se jejich učení od sebe velmi odlišují? Na tyto otázky lze nalézt odpověď v následujících odstavcích.

Již mnozí autoři použili, ve svém odkazu na Platóna a Aristotela, příměr známý z Rafaelovy fresky *Athénská škola*. I autorka by ráda tento příměr použila. Tato malba ukazuje tyto dva velké filozofy uprostřed ostatních rozvalujících se filosofů. Oba drží v ruce své dílo. Aristotelés svírá pod paží Etiku a prstem míří k zemi, naproti tomu Platón tiskne Timaia a jeho pravá ruka směřuje k nebi.

Obrázek 1 – Athénská škola

Mnozí autoři používají toto zpodobnění, aby vyjádřili svůj postoj k těmto dvěma učencům. Aristotela označují jako realistu a Platóna jako idealistu. Ač lze na tomto zpodobnění vidět rozdílné Platónovy a Aristotelovy rysy, měli tito filosofové mnoho společného. To ale znázorňuje i tato freska. Stačí si povšimnout toho, že jdou

oba velikáni vedle sebe a jsou v popředí zájmu všech ostatních přítomných. To svědčí o jejich přátelském vztahu.

Vznik filosofie Aristotelovy vedle filosofie Platónovy je příklad protikladného rozrůznění myšlenkového vývoje uvnitř jednoho období; hledíme-li na Platóna a Aristotela jako na představitele dvou různých, souvztažných a stále živých myslitelských typů, poznáváme, že po Platónovi musel přijít, dříve nebo později, Aristotelés, aby byly v řecké filosofii vyznačeny oba hlavní směry filosofického bádání. Aristotelés je pro lidské myšlení nezbytný doplněk Platóna a znalost Platóna je nutným úvodem k pochopení jeho filosofie.²⁸

Kromě toho, že byl Aristotelés žákem Platónovým, pro mnohé se stal také jeho kritikem. Na obranu Platóna je však nutno říci, že si sám Aristotelés také odporoval, neboť u jeho etické nauky, především je to patrné v učení o duši, lze najít platónské rysy. Český filolog František Novotný ve svém čtvrtém díle *O Platónovi* uvádí toto: „*Aristoteles znovu přemýšlel, domýšlel a nově řešil platónské problémy o úkonech duše, o vnímání a myšlení, o paměti, vzpomínání a představování, o pravdivém poznání a nepravdě mínění.*“²⁹ Na druhou stranu se sama autorka setkala s mnohými rozdíly, které se ukazují právě v tématu o duši. Této problematice bude věnována dostatečná pozornost v kapitole *Nesmrtelnost duše a otázka duše obecně*. Právě tato nauka byla příznačná pro autorčino pojednání o rozdílnosti obou filosofických systémů.

Přínosem pro srovnání obou systémů byla pro autorku nejen sekundární literatura, ale také samotná Platónova a Aristotelova díla. Těmito díly zejména jsou *Etika Níkomachova*, spis o *Duši*, Aristotelova *Politika*, Platónova *Ústava* a jeho vybrané dialogy. Ze sekundární literatury vycházela autorka hlavně z díla *Idea Dobra mezi Platónem a Aristotelem* od H. G. Gadamera, *Antická filosofie* – V. F. Asmus, a *Stručné dějiny západní filosofie* napsané autorem A. Kennym.

U Platóna stojí za povšimnutí, jakým způsobem nás seznamuje se svými myšlenkami. Není to formou monologu, ale právě dialog zde hraje ústřední roli. Hlavní postavou všech dialogů je Sókratés, Platónův učitel. Je to právě on, kdo zprostředkovává čtenáři jednotlivé náměty Platónova učení. Sókratés vede vždy s někým (někým jsou myšleni jiní antičtí učenci) rozhovor, ve kterém nastíní konkrétní myšlenku či problém a chce svými úvahami dotyčného dovést k pravdě. Sókratés je

---

²⁸ NOVOTNÝ, František. *O Platónovi. Díl 4., Druhý život*. 1. vyd. Praha: Academia, 1970. s. 33.

²⁹ NOVOTNÝ, F., pozn. 28, s. 42.

pomocníkem svým druhům v dialogu a snaží se je pomocí otázek přivést k výsledku. Sókratés není tím, kdo nám vyloží danou problematiku, ale ti druzí se nakonec se Sokratovou pomocí dostanou k pravdě. Aristotelés je v tomto ohledu jiný. Jeho díla nemají formu dialogu ale spíše monologu. Aristotelés hraje roli jakéhosi vypravěče, přednášejícího, který má za úkol čtenáře poučit. Jeho metodu lze přirovnat k přednášce či výkladu. Usiluje svým komentářem podat vysvětlení a pravou podstatu věcí nám ukazuje on sám. Forma odborných prací Aristotela a Platóna ukazuje na patrné rozlišení mezi nimi. Aristotelés je vypravěčem nejen v Etice Níkomachově, kdežto Platóna nejen v Ústavě zastupuje Sókratés. Toto je znát nejen v jejich nejznámějších pracích ale i v jejich ostatních spisech. Tento aspekt hraje roli v jejich rozdílnosti.

Mezi další známky, kterými se Platón a Aristotelés rozlišují, patří již zmíněná Platónova nesmrtelná duše, smyslové a rozumové poznání, Aristotelova kritika idejí, idealistický a realistický postoj. Podobné znaky mezi nimi odhaluje téma ctnosti, život v antické polis a duše obecně. Myslet si ale, že toto jsou jasně dané faktory, čím jsou tyto učenci rozliční či podobní, je omyl. Aristotelés byl sice velkým kritikem idejí a jeho nauka o duši se v mnohém liší od Platónovy ale v idejích i v pojetí duše se lze setkat s rysy navzájem podobnými.

Tato práce se snaží poukázat na rozdílné a podobné znaky, z nichž některé jsou považovány za více důležité a jiné za méně důležité. U ctnosti, života v antické polis, v otázce jak má obec (polis) vypadat a především se najdou odlišné rysy také v problematice formy státu. Důvodem je právě Aristotelův a Platónův vztah. Aristotelés je všeobecně znám jako žák Platónův, který se, jako i jiní, proslavil svým působením v Akademii. Proto nelze tvrdit, že Aristotelés na Platóna zanevřel. Sice byl velký kritik jeho idejí, ale spousty myšlenkových konceptů převzal právě od něho. Toho si lze také všimnout ve spisech, kde uvádí některé Platónovy názory. V některých případech dokonce cituje určité úseky z některých jeho děl. S tímto se autorka setkala především v Etice Níkomachově. Je na řadě úsilí autorčino, které se nám pokusí poukázat na nesrovnalosti a podobné znaky těchto dvou velkých filosofických soustav.

2.1 Podobnost obou filosofických systémů

Aristotelés zůstal Platónovi věrný, i když ho v mnohém odsuzoval, nesouhlasil s ním a některé jeho myšlenky vyvracel. Překladatel E. N. Antonín Kříž posuzuje jejich vztah následovně. „*Nesouhlasil s ním sice ve všem, ale zůstal platonikem. Vyvrací ho,*

ale stále a stále se k němu vrací; neboť oba šli za jedním cílem, třeba se jejich cesty někdy zdánlivě rozcházejí. Ale oba pracovali se zanícením pro dobro a oba měli společný základ sókratovský. Shoda myšlenková se projevuje často i ve výrazech.“³⁰

Druhým autorem hodnotícím analogii těchto myslitelů je V. F. Asmus. V. F. Asmus nachází tuto podobnost v Aristotelově kritice Platónova učení o idejích, ale také v projektu jejich státu. *„Podobně jako Platón se Aristotelés domnívá, že prostřednictvím pojmů lze poznávat podstatné, základní a neměnné vlastnosti bytí. Tak jako Platón pokládá právě pojmy za prostředek poznání podstatných vlastností objektů. V tomto tedy Aristotelés s Platónem souhlasí.*“³¹ Třetím autorem, který hodnotí vztah Aristotela a Platóna jako podobný, je Jan Patočka. *„Aristotelés přijímá platónské termíny, platónskou hierarchii životních funkcí, platónský rozdíl relativních účelů a účelu posledního, celkového; ale to všechno za tím účelem, aby zdůraznil, jak mimo rámec i toho, co je lidsky veliké, mimořádné, existuje ještě jiná, nevídaná a nepostradatelná, čistě lidská možnost životní.*“³² Jako čtvrtého autora, který ukazuje na vztah Aristotela a Platóna především v kritice o idejích, cituje autorka Hanse Georga Gadamera. *„Neboť je přece jisté, a nikdo o tom dnes vážně nepochybuje, že Aristotelés kritizoval Platónovo učení o idejích již velmi záhy, a přesto byl a zůstával platonikem, a to až po své pozdní spisy.*“³³

Existují důkazy o tom, že tyto filosofické systémy mají některé znaky podobné. Toto potvrzují již výše zmíněné výroky i následující citace z publikace Stručné dějiny západní filosofie od A. Kennyho. *„Aristotelés vždycky uznával, za co všechno vděčí Platónovi, kterého, když umřel, označil jako nejlepšího a nejblaženějšího ze všech smrtelníků, „kterého nemají špatní lidé právo ani chválit.“ Aristotelova hlavní díla prozrazují vliv jeho učitele téměř na každé stránce.*“³⁴ Důkazem je také kritika sofistů a sofistické nauky. Aristotelés označuje sofisty přímo řečeno za lháře a Platón je podobného názoru.

---

³⁰ ARISTOTELÉS., pozn. 14, s. 7.

³¹ ASMUS. V. F., pozn. 1, s. 264.

³² PATOČKA, Jan. *Aristotelés: Přednášky z antické filosofie*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1994. ISBN 80-7021-067-2. s. 20.

³³ GADAMER, Hans-Georg. pozn. 8, s. 15.

³⁴ KENNY. A., pozn. 18, s. 88.

Významným důkazem je role Platóna, která ho představuje jako Aristotelova učitele a v každém žáku zůstanou některé myšlenky a názory, které mu vštípil jeho přednášející a vyučující. Velmi výrazně to lze vidět u charakteristiky života v polis. Platón i Aristotelés kladli důraz na politický život. Nezajímali se tolik o soukromý život, ale o veřejný, v případě Platóna je to velmi zřetelné. Byl zastáncem veřejného života více než Aristotelés, ale tomu také nebyl život občana a jeho soukromí zcela lhostejným. „*Za nejlepší totiž jsme tam stanovili cíl nauky politické, ta pak nejvíce pečuje o to, aby občany učinila nějakými, a to dobrými a schopnými krásných výkonů.*“³⁵ Toto jsou přímo Aristotelova slova z Etiky Nikomachovy. Následný bod jim podobný jsou ctnosti, které lze také nalézt u charakteristiky polis.

Aristotelés i Platón usilují o dobro a vymezují to, jak se dobro uskutečňuje. Oba se shodují v tom, že dobro je cíl, ke kterému bychom měli směřovat. Ale rozpor je v uskutečnění dobra. Platón má tuto představu v ideji dobra, která existuje ve světě idejí. Aristotelés stojí nohama pevně na zemi a jeho dobro se uskutečňuje v představě eudaimonia (blaženosti).

V Etice Nikomachově je také patrná podobnost, neboť zde autor zmiňuje některé myšlenky, názory a výroky Platónovy. Také se zde setkáváme s některými citacemi z Platónových děl. Tímto je například úsek, kde Aristotelés mluví o zdrženlivosti a zmiňuje Sókratovo mínění o vědění z dialogu Protagórás. Podle Aristotela bylo vědění nesnází v otázce zdrženlivosti. Ten, kdo je vědoucí, nedovede být zdrženlivý, zdůrazňoval Aristotelés. To také věděl i Sókratés (tudíž Platónův názor je stejný, jelikož v jeho dialozích za něj promlouvá Sókratés). „*Myslí pak většina lidí o vědění něco takového, že to není nic silného ani způsobilého k vedení a k vládě; a nesmyslejí o něm jako o něčem takovém, nýbrž se domnívají, že když je v člověku vědění, často jím vládne nikoli vědění, nýbrž něco jiného, hned vášeň, hned zase libost, jindy nelibost, někdy zase láska, často pak strach; smýšlejí o vědění docela tak jako o otroku, že je vláčeno sem a tam od všech ostatních činitelů.*“³⁶

---

³⁵ ARISTOTELÉS., pozn. 14, 1099b30.

³⁶ PLATÓN. *Protagoras*. 4., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2000. Knihovna antické tradice. Platónovy spisy; sv. 1. ISBN 80-86005-98-4. 352b-c.

2.1.1 Společné znaky v problematice duše

Shodné znaky lze nalézt i v pojetí duše. Ač je Platón znám nesmrtelnou duší, má v duši i složku smrtelnou. Aristotelés zase není úplným zastáncem smrtelnosti, neboť i u něj lze nalézt známky o nesmrtelnosti duše. „*Stejně jako Platón i Aristotelés rozeznává u duše část smrtelnou a nesmrtelnou. Tak oba našli možnost, aby duševní život přiznali také rostlinám a zvířatům, takže organický svět tvoří jednotnou stavbu, odstupňovanou podle duševních mohutností.*“³⁷ Aristotelés spojuje duši s pohybem a pravděpodobně to převzal od Platóna, protože ve spise O Duši odkazuje na Timaios. „*Zrovna tak i Timaios chce přírodovědecky vyložit, že duše pohybuje tělem; neboť tím, že se pohybuje sama, pohybuje prý i tělem, protože jest s ním sloučena.*“³⁸ Zároveň v tomto spise je uveden jeho vlastní koncept pohybu duše. „*Jest tu tedy třeba rozeznávat trojí složku, jedna je pohybující, druhá je nástrojem pohybu a třetí je pohybovaná.*“³⁹

Platónskou trichotomii duše vyložil Aristotelés jako tři druhy duše: rostlinná, živočišná a myslící (rozumová). Nejvyšší schopností duše je rozum, intelekt, nús, který je věčný; celá duše však věčná není, vzniká při početí živé bytosti a zaniká při její smrti.⁴⁰ Tento výrok ukazuje to, co je zřejmé i v Aristotelově spisu O duši. Neexistuje jedna duše ale trojí. Toto trojí dělení duše navrhl už i Platón a s největší pravděpodobností to Aristotelés od něj převzal. Nalezneme zde duši myslící (rozumovou), ale i živočišnou a rostlinnou. Každá tato duše se projevuje něčím jiným. Toto nám ukazuje už Platónův Timaios, kde duši mají jak rostliny, tak i živočichové. Rostliny a živočichové ale nemají všechny složky, jaké má lidská duše.

2.1.2 Život v politické obci

Pro Aristotela i Platóna je zásadní antická obec se svými řádnými zákony a se správným řízením. Oba vymezují a mají na mysli městský řecký stát zvaný polis. „*Stejně jako Platón, i Aristotelés navrhuje projekt nejlepšího státu, v jehož rámci se*

---

³⁷ ARISTOTELÉS. *O duši*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1995. ISBN 80-901796-4-9. s. 20.

³⁸ ARISTOTELÉS., pozn. 37, 406b26-28.

³⁹ ARISTOTELÉS., pozn. 37, 433b15.

⁴⁰ KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Filosofie mezi mýtem a vědou: od Homéra po Descarta*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1789-5. s. 167.

rozvíjejí hospodářské vztahy, odpovídající podstatě věcí.“⁴¹ Tuto podkapitolu autorka sice zařadila mezi *Podobnost obou filosofických systémů*, ale i zde jsou patrné některé odlišnosti. Jak už bylo zmíněno v úvodu *Srovnání obou nauk*, je těžké zcela jednoznačně stanovit podobné a rozdílné rysy. Proto i zde budou uvedeny některé rozdíly týkající se této nauky. V kapitole *Rozdílnost obou filosofických systémů* se lze setkat zase s podobnými rysy jako u rozebíraných témat. Právě tím je zaměření na stát. Aristotelés se totiž orientuje na reálný stát, zatímco Platón se soustředí na ideální a neuskutečnitelný stát. Takto nám představuje pohled na Platónův stát Jan Patočka. „Platón hledí myslit obec, která by na rozdíl od řeckých aristokracií, tyranid a demokracií byla vnitřně jedna: kde by nebylo koexistence obce chudých a bohatých, kde by stát měl hlavním úkolem probouzet člověka k autonomii, k duchovnímu životu, kde tudíž jednota a organizace nejsou nepochopitelným, božským samoúčelem, nýbrž kde stát člověka vychovává – Platónův stát je říše výchovy, pozvedání člověka od pouhé danosti a pouhé existence k pravosti.“⁴²

Oba se shodují v tom, že chtějí stát, ve kterém má hlavní slovo spravedlnost. U Aristotela i Platóna má tuto vlastnost vládce. Ale Platón si jako spravedlivý stát, představuje ten, kterému vládne filosof. Filosof je ideálním vládcem polis, nikdo jiný nemá takové vlastnosti a schopnosti vládnout státu. Přímě toto nám popisuje Platón ústy Sókratovými v Ústavě. „Nestanou-li se, děl jsem, v obcích filosofové králi nebo neoddaří-li se nynější takzvaní králové a panovníci upřímně a náležitě filosofii a nespadne-li toto obojí v jedno, politická moc a filosofie, a těm četným duchům, kteří se nyní různě ubírají za jedním nebo druhým cílem, násilím v tom nebude zabráněno, není pro obce, milý Glaukóne, konce béd a myslím, že ani ne pro lidské pokolení, a také nikdy dříve se neujme, pokud možno, tato ústava, o které jsme nyní vyložili, a nespatri světa slunečního.“⁴³ Filozofové jsou totiž jediní, kteří jsou schopni skutečně poznávat, a to rozumem. Z tohoto úryvku je to velmi viditelné, že jiní vládci než filozofové nemohou být u Platóna. Aristotelés určitou skupinu obyvatel či konkrétního vládce nestanovuje, musí to však být znalec zákona. Což filosof není.

---

⁴¹ ASMUS., pozn. 1, s. 369.

⁴² PATOČKA, J., pozn. 32, s. 27.

⁴³ PLATÓN. *Ústava*. 4. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2005. Platónovy dialogy; sv. 18. ISBN 80-7298-142-0. 473d-e.

Jejich společným úsilím je vybudovat model ideálního státu. Platón se pokouší o vytvoření jakéhosi filosofického státu. Aristotelés chce stát, kde jsou vytvořeny zákony. Bez zákonů nemůže existovat spravedlivý a dobrý stát. Zákony jsou tím, co vede člověka k ctnosti, a tím, co pomáhá k vedení dobrého života občanů státu. Primárním úkolem státu je zajištění obecného blaha. Aristotelés usiluje o vytvoření státu, kde je kladen důraz na samostatnost a individualitu každého občana. To je opakem u Platóna, který vidí občany jako celek a ne jako samostatného a individuálního občana. „Řekneme totiž, že by nebylo nic divného, kdyby byli tito i tak zcela šťastni, ale že nezakládáme své obce hledíce k tomu, abychom měli jeden stav vynikající měrou šťasten, nýbrž aby celá obec byla co nejšťastnější. Domnívali jsme se totiž, že v takovéto obci bychom nejspíše našli spravedlnost a naopak zase v obci s nejhorším zřízením nespravedlnost, a na základě toho pozorování že bychom mohli dospět k úsudku o tom, co stále hledáme.“⁴⁴ Na tomto úryvku je velice viditelné, že Platónovi nejde o jednotlivého občana, jednotlivé stavy, ale o celek. Má na mysli všechny občany, kteří tvoří jeden velký celek v obci. Zde je také zřetelné, že Platón usiluje o nalezení spravedlnosti tedy o spravedlivou obec.

Oba považují za hlavní princip ideálního státu spravedlnost. Podstatným aspektem státu u Aristotela je také společenství, které Aristotelés spojuje s vymezením přátelství. Pro Platóna je život v polis nesmírně důležitý, klade ho na první místo, až poté následuje život soukromý (život manželský a ostatní). U Aristotela je neméně důležitý, ale Aristotelés dává přednost životu manželskému před životem veřejným (životem v obci).

U obou také najdeme formy vlády ve státu a zvláště pojednání o druzích úpadků těchto ústav. U Platóna je tou nejlepší vládou – vláda filosofů, a to buď více filosofů – aristokracie, anebo jednoho filosofa, a to je monarchie. Nejzpůsobilejším vládcem v Aristotelově pojetí státu je znalec zákonů, tj. ten, který rozhoduje podle zákonů. U Aristotela se objevuje šest typů ústav, které jsou rozlišeny na základě dvou kritérií a to podle velikosti občanského tělesa (jeden, několik, mnoho) a na základě toho, zda vládci vládnu s ohledem na společný zájem. „Jsou však tři druhy zřízení obce a stejně tolik odrůd jakoby jejich zhoršení. Zřízení ta jsou: království a aristokracie, třetí se zakládá na rozdílech jmění, které lze vlastně nazvat asi timokracií, většina ji však obecně nazývá

---

⁴⁴ PLATÓN., pozn. 43, 420b-c.

politeií. Z nich jest nejlepší království, nejhorší timokracie.“⁴⁵ Dalším rozlišením jsou dobré a špatné ústavy. Špatné ústavy vytvářejí špatní občané a jsou ustanoveny jen ve prospěch vládnoucích složek. První a to dobré ústavy jsou správné, protože mají na paměti obecné blaho. Zhoršením správných druhů ústav (království, aristokracie a timokracie neboli politeiá) jsou tyranie, oligarchie a demokracie. Správným státním zřízením, kde vládne jeden vládce, je podle Aristotela království. Špatnou vládou jednotlivce je tyranie. Pokud ve státu vládne více než jeden vládce, jedná se ve správné ústavě o aristokracii, jejím úpadkem je pak oligarchie. Posledním typem reálné formy vlády je politeiá neboli vláda většiny s ohledem na společný zájem. Tato vláda je v Aristotelově typologii ústav ztotožněna se stabilní vládou střední třídy a jejím opakem je demokracie, která je vládou chudé většiny. Dle Aristotela by v ideálním případě měla vládnout aristokracie. Na rozdíl od utopického Platóna si však Aristotelés uvědomuje reálné podmínky a to, že většina obcí má ústavu demokratickou nebo oligarchickou. Nejlepší reálnou ústavou by tedy byla politeiá, která je vyváženým spojením demokracie s oligarchií.

Oba také chtějí dokonalý stát. Jak Platón usiluje o to, aby vytvořil dokonalý a ušlechtilý stát, tak i Aristotelés si přeje dokonalý stát. *„Dokonalým člověkem je míněn dokonalý občan a předpokladem dokonalého občana je zase dokonalost jeho státu.*“⁴⁶ Dokonalý stát je spjat s řádnou ústavou, kterou se snaží vytvořit jak Platón, tak i Aristotelés. *„Při všech odchylkách od Platóna, zvláště od Platónovy Ústavy, hledí také jeho ústava především na mravní poslání obce a odmítajíc mínění, že by hospodářská, politická a vojenská moc byla obci účelem, jenž by mohl i násilí dělat právem, ukazuje, jak mají všechna praktická zařízení obce přímo nebo nepřímo sloužit duchovním hodnotám.*“⁴⁷

Platón má formy zřízení státu podobné. I u něj existují špatné formy zřízení, a to tyranie, oligarchie, demokracie a timokracie. Timokracie je ovšem u Aristotela hodnocena jako správné zřízení, ale Platón ji hodnotí negativně. Je to vláda nejsilnějších a nejctižádostivějších. Jako špatnou formu má dále Platón tyranidu a oligarchii, což je stejné s Aristotelovým členěním. Oligarchie je forma vlády založená na rozdílech majetku a vládnou zde boháči, obchodníci a lichváři. Obec, které vládne oligarchie, není

---

⁴⁵ ARISTOTELÉS., pozn. 14, 1160a 31-35.

⁴⁶ ASMUS. V. F., pozn. 1, s. 365.

⁴⁷ NOVOTNÝ. F., pozn. 28, s. 46-47.

jednotná, ale je dvojitá. Podle Platóna je složena z obce boháčů a chudáků. Nejhorší vládou ze všech dle Platóna je tyranida, což je vláda násilí a je pravým opakem aristokracie. I Aristotelés pokládá za nejvíce bídnou tyranii. Tyranie (tyranida) je vláda jednoho monarchy – tyrana, který si chce podrobit všechny poddané a to i po zlém. Tyranie je totiž otroctvím.

V obou filosofických systémech se vyskytuje jakési dělení občanů. Platón rozlišuje tři složky občanů v polis a Aristotelés má různé třídy, kterých je pět. Tyto třídy zajišťují existenci a fungování státu. Těchto pět tříd se liší významem a hodnotou ale skutečnost je poněkud jiná. Primární je rozdělení pouze na dvě třídy. Je to třída vojáků a třída lidí. Třídy vytvářejí zákonodárny orgán, jehož úkolem je starost o obecné zájmy polis. Občan tohoto státu je jen ten, který pochází z těchto dvou tříd. Platón i Aristotelés považují za nejdůležitější vrstvu vojáky a vládce. Vládci jsou zároveň zákonodárci, ale v žádném případě by vládcem v Aristotelově státu neměl být filozof.

Oba také prosazují důležitost výchovy a vzdělání občanů zejména vládců v celé obci. „*Ale ve shodě s Platónem zdůrazňuje účinnost a potřebu mravního vzdělání: člověk se musí učit být dobrý. Odtud i jemu je zřejmá velká důležitost výchovy, jejímž cílem je, jako u Platóna, naučit mladého člověka, aby nalézal zálibu ve správných věcech.*“⁴⁸ Platónova pozornost se v první řadě soustředí na výchovu dvou stavů (dvou složek občanů obce), a to na vládce a strážce. Výchova strážců je popsána ve druhé, třetí a sedmé knize Ústavy. Výchova filosofů je rozebírána v páté a šesté knize Ústavy. Posledním stavem v Platónově obci jsou řemeslníci a obchodníci. Ti zvláštní péči a výchovu nepotřebují, neboť hlavní starost o stát připadá na vládce-filozofy a na strážce. Strážci mají za úkol chránit a bránit obci před útoky cizinců a nájezdníků. Filosofům náleží úkol nejtěžší a to kontrola nad státem (obcí). Oni mají na starost, aby stavy pod nimi (strážci a obchodníci s řemeslníky) byli náležitě vychováni.

Platón je také zastáncem rovnoprávnosti mužů a žen, u něj se žena může účastnit politického života, ale musí podstoupit řádný výběr a řádnou výchovu. S tímto Aristotelés zcela nesouhlasí, pro něj je nepřípustné, aby se žena účastnila politického života. Na politickém životě se mužou podílet pouze občané a občan je ten, který je schopen zastávat politický úřad. Ženy, děti, cizinci a otroci dle Aristotela občany být nemohou. Otroci nejsou občany z toho důvodu, že nejsou schopni disponovat plným rozumem. Oni jsou pouze způsobilí pochopit, co je rozumné. Platón je sice zastánce

---

⁴⁸ NOVOTNÝ. F., pozn. 28, s. 44.

rovnoprávnosti, ale jako Aristotelés odmítá právo na vlastnictví otrokům. Je jim společná soustava myšlenek zaměřených vůči otrokům.

Platón ve svém učení o společnosti a státu pracuje s pojmem *dělba práce*, o tomto bude následovat zmínka v kapitole *Rozdílnost obou filosofických systémů*. Je však důležité upozornit na to, že i když u Aristotela obdobný pojem *dělby práce* nenajdeme, shoda tu je. Oba pokládají za nutné, že každá skupina (třída či stav v obci) se musí soustředit na své. „Z hlediska Platónových filosofických názorů tedy význam společenské dělby práce spočívá pouze v tom, že toto rozdělení potvrzuje tezi o mimořádné důležitosti omezení a předpisů. Z hlediska mravnosti se každá skupina občanů musí soustředit na to, aby se „zabývala svým“.“⁴⁹ Aristotelés byl také tohoto názoru. I on chtěl, aby se každá třída soustředila pouze na to, co má.

2.1.3 Téma ctnosti

U Aristotela i Platóna je ctnostem přikládán velký důraz a mají značný podíl v jejich nauce i v jejich spisech. Spravedlnost, moudrost, statečnost a uměřenost jsou ctnosti, které nám jsou přiblíženy v obou těchto filosofických systémech. Nepatrnou odlišností je rozumnost, kterou Platón spatřuje pod moudrostí. Aristotelés však odděluje každou zvlášť. „Pro Aristotela stejně jako Platóna je rozumnost ctností rozumové části duše a Aristotelés opět, tak jako Platón, dělí rozumovou část duše na dvě další části. Rozumnost (*fronésis*) je ctností nižší, uvažovací části a ctností vyšší, vědoucí části duše je moudrost (*sofiá*), která spočívá v pochopení axiomů a znalosti teorémů vědění.“⁵⁰

U obou se největší závažnost klade na spravedlnost. Oba ji řadí vysoko. Stejně jako u Platóna je spravedlnost ctností nejvyšší, tak ji nalezneme i u Aristotela na nejvyšší příčce. Aristotelés nám přibližuje svou spravedlnost jako tu, která se řídí zákony a řádem obce. Tato je pak celou ctností. „Tato spravedlnost tedy není částí ctnosti, nýbrž celou ctností, ani naopak nespravedlnost není částí špatnosti, nýbrž celou špatností – čím se liší ctnost a tato spravedlnost, vyplývá z toho, co bylo řečeno; jest to totéž, jejich pojem však není tentýž, nýbrž, pokud se vztahuje k druhému, jest to spravedlnost, a pokud jest to takový stav, jest to ctnost prostě.“⁵¹ Platón spojuje spravedlnost také s obcí a v obci je spravedlnost přisuzována tomu, kdo tam vládne. I

---

⁴⁹ ASMUS. V. F., pozn. 1, s. 239.

⁵⁰ KENNY. A., pozn. 18, s. 102.

⁵¹ ARISTOTELÉS., pozn. 14, 1130a10.

Aristotelés ji v obci přivlastňuje vládci. „*Neboť ten, kdo jest vládcem, má již vztah k druhému a ke společnosti.*“⁵² Spravedlnost, ale i ostatní tři ctnosti (moudrost, statečnost a uměřenost) považuje Platón za základ neušlechtlejšího a nejdokonalejšího státu. Aristotelés tyto ctnosti neřadí k polis, ale spíše k lidské bytosti. U něj jsou tyto ctnosti určitými vlastnostmi, které by měl prokazovat občan dokonalé obce.

Společným prvkem je také odsouzení sebevraždy. U Aristotela je spojována se statečností. Statečnost je střed mezi zbabělostí a smělostí. „*Přivodit si však smrt, abychom se vyhnuli chudobě nebo hoři lásky anebo vůbec nějakému zármutku, nenáleží člověku statečnému, nýbrž spíše zbabělci.*“⁵³ U Platóna se vyskytuje zmínka o sebevraždě v dialogu Faidón, v části, kde o ní rozmlouvá Kebés a Sókratés. „*Nuže, řekl Sókratés, také ty, kdyby se usmrtil někdo z tvé čeledi, aniž bys byl projevil, že chceš jeho smrti, také ty by ses jistě na něj horšil, a kdybys měl nějaký trest, trestal bys ho.*“ „*Ovšem.*“ „*Tedy asi takto není bezdůvodné, že člověk nesmí sebe dříve usmrtiti, dokud mu bůh nepošle nějakou nutnost, jako je ta, která nyní doléhá na mne.*“⁵⁴ I Platón sebevraždu odsuzuje, jak je možno vidět na tomto úryvku.

2.2 Rozdílnost obou filosofických systémů

„*Každý člověk se rodí buď aristotelikem nebo platónikem,*“ řekl S. T. Coleridge, „*jsou to dva druhy lidí, kromě nichž se téměř nedá vydělit třetí.*“ V našem století zdůraznil tento kontrast W. B. Yeats: *Platón myslel, že svět je jen pěna, jež hrá na nezemských vzorech věcí. Realističtější Aristotelés kuličky hrál na pozadí krále králů.*⁵⁵ Jak je vidět na tomto příměru, mnozí autoři vidí spíše mezi Platónem a Aristotelem rozdíly nežli podobnosti. Ti také přirovnávají Aristotela k realistovi a Platóna k idealistovi. Autorka sama je toho stejného názoru, proto by ráda v této kapitole na nerovnosti ukázala. Tyto příměry použila jako tituly následujících kapitol. V F. Asmus popisuje Platóna jako utopistu, jehož některé rysy se zdají být nadčasovými. „*V Platónově utopii je řada rysů, které se na první pohled zdají mimořádně současnými. Je to odmítnutí soukromého vlastnictví pro třídu vojáků-strážců, organizace jejich zásobování a stravy, ostrá kritika touhy po hromadění peněz, zlata a cenností vůbec,*

---

⁵² ARISTOTELÉS., pozn. 14, 1130a2-4.

⁵³ ARISTOTELÉS., pozn. 14, 1116a10.

⁵⁴ PLATÓN., pozn. 13, 62c.

⁵⁵ KENNY. A., pozn. 18, s. 88 – 89

*kritika obchodu a obchodních spekulací, myšlenka o nutnosti naprosté jednoty společnosti a jednomyslnosti jejích členů, myšlenka o nezbytnosti vychovávat v občanech morální kvality, na jejichž základě budou schopni k této jednotě a jednomyslnosti dospět.*⁵⁶ Platón v některých ohledech je utopistou, protože tyto zmíněné znaky jsou u realisty – Aristotela viděny jinak. Je tomu například u soukromého vlastnictví, které Platón odmítá u vojáků, ale v reálném státním zřízení by neměl být každému občanu upírán nárok na vlastnictví. Aristotelés není zaměřen na celek, ale na člověka - občana jako individuální bytost.

I český filozof Jan Patočka spatřuje kontrasty mezi oběma filozofy: „*Je zvykem klást proti sobě v příkrý protiklad básnického, prorockého a mystického Platóna – a Aristotela, přísného metodického badatele.*“⁵⁷ Forma jeho dialogů reprezentuje Platóna také jako básnického a mystického. Platón často používá ve svých spisech všelijaké mýty a přirovnání, což může vést ke zmatení čtenáře a nepochopení daného problému. Aristotelova forma děl je poněkud jiná, je zřetelnější a jasnější. Je třeba dát pozor na to, aby Platón nebyl řazen jako autor dialogů a Aristotelés jen jako pisatel jednotných spisů. Oba psali dialogy, listy a soustavné spisy, ale s jednou značnou odchylkou. U Aristotela se zachovaly pouze soustavné spisy a dialogy s listy jsou ztraceny. V případě Platónově je to naopak, dialogy s listy máme, ale soustavné spisy nejsou dochovány.

Odlišnosti mezi těmito dvěma mysliteli přinesla také Aristotelova kritika Platónových idejí. Právě toto učení o idejích přispělo k odlišení Platóna a Aristotela. Co Aristotelovi na idejích vadí a proč je podrobil tak velké kritice? Na tyto otázky se autorka bude snažit odpovědět v části Ideje – kritika Aristotelova.

Jak už bylo uvedeno na začátku v této kapitole *Srovnání obou nauk*, velké rozdíly je možné najít v Platónově a Aristotelově nauce o duši. Problematiku ctností hodnotí tato práce jako podobnou. Ale i zde se najdou kontrasty. Aristotelés vztahuje ctnosti k formám jednání. Jednotlivé ctnosti líčí jako jakési středy mezi nadbytkem a nedostatkem. Platón přirovnává ctnosti ke složkám duše a následně tyto ctnosti mají i občané v polis. U Platóna má být nastolen jakýsi řád, pokud tyto složky duše dosáhnou jednotlivých ctností. To samé je i s ctnostmi u občanů. Platón porovnává ctnosti s jakousi ideou, která má být ideou nastolení řádu (pořádku). Cílem je určitý stav společnosti, aby vše fungovalo, tak jak by mělo. Naproti tomu Aristotelés vyjmenovává

---

⁵⁶ ASMUS., pozn. 1, s. 247.

⁵⁷ PATOČKA, J., pozn. 32, s. 5.

ctnosti a řadí je k chování a jednání člověka. Aristotelés se vše snaží uvést do roviny reality. Kdežto Platón se snaží o jakousi ideu společnosti, která by v reálnu ale nefungovala.

Mezi další odlišnosti u těchto myslitelů se řadí rovněž jejich učení o společnosti a státu. Toto učení u obou filozofů zahrnuje zejména formy ústav, to, jak má vypadat struktura společnosti, a patří sem i představa ideálního státu. O něm byla zmínka už v kapitole *Podobnosti obou filosofických systémů* a toto bude dále rozvíjeno v pasáži nazvané *Aristotelovo a Platónovo učení o společnosti a státu*.

Oba mají opačné postoje i ke světu. U Platóna nacházíme svět idejí (rozumový svět) a svět smyslový. Aristotelés dva světy nemá, i když do popředí zájmu klade smysly, tak rozum neodsouvá. Rozum je na druhém místě za smysly. Ale Aristotelés má jediný, a to reálný svět. Oproti Platónově koncepci nehovoří o prvotním uspořádání tohoto světa ani o tom, že tento svět má jedinečný počátek. Jejich koncepce světa se navzájem odlišují a stejné je to také i v otázkách poznání, smyslů a rozumu, čemuž se věnuje následující podkapitola.

2.2.1 Smyslové a rozumové poznání

U Aristotela i u Platóna najdeme zmínky o smyslovém a rozumovém poznání – smyslech a rozumu obecně. „*Ve svém vysvětlení smyslového vnímání Aristotelés adaptuje výklad z Platónova Theaitéta, podle kterého je smyslový vjem výsledkem setkání smyslové schopnosti (například zraku) se smyslově vnímatelným objektem (viditelnými věcmi)*.“⁵⁸ Aristotelés se od Platóna odlišuje proto, že pro něj jsou důležité jak smysly, tak i rozum. Platón má na toto zcela jiný názor. Platón zpochybňuje smysly a vyzdvihuje rozum. Toto lze vidět na jeho nauce Podobenství o úsečce, která je popsána v díle Ústava. Platón nám chce ukázat, že jedna část úsečky patří světu, který označujeme pojmem doxa. Druhá část úsečky náleží světu epistémé (epistémé označuje pravé vědění a poznání). Svět doxa je svět, který nám předkládají naše smysly a je podle Platóna nepravý. Naopak svět epistémé poznáný rozumem, je pravý, neklamný, a je to svět idejí. Platón zavrhuje smysly, smyslové poznání a na první místo staví rozum. Vše, co lze poznat smysly je nepravé a klamné. Jen rozum je to, čím máme poznávat.

Aristotelés ve svém spise O duši věnuje podstatnou část smyslům a rozumu. Rozebírá a hovoří zde postupně o jednotlivých smyslech. Rozum Aristotelés rozděluje

---

⁵⁸ KENNY. A., pozn. 18, s. 114 – 115.

na dvě části, což Platón nedělá. Rozum je podle Aristotela trpný nebo činný. *V rozumu jsou dvě složky, činná a trpná; činná je formou rozumu trpnému a vyvádí jej z možnosti do skutečnosti. Činný rozum je nesmrtelný a věčný, rozum trpný je podroben zániku.*⁵⁹ Platón má pouze samotný rozum, bez částí. Platón předpokládá, že rozum je jedna ze složek duše. U Aristotela je to podobné. Ve třetí knize O duši je nám předložena definice duše, smyslu a rozumu. „*Duše je tedy jako ruka; neboť jako ruka jest nástrojem nástrojů, tak rozum jest tvarem tvarů a smysl jest tvarem toho, co je přístupno vnímání.*“⁶⁰

Naopak Aristotelés vyzdvihuje a na první místo klade smysly. Toto můžeme i vidět v jeho spise O duši, kde ve druhé části *Vysvětlivky k některým Aristotelovým pojmům* k tomuto podává komentář Antonín Kříž. „*Aristotelés jako empirik uznává plně důležitost smyslového vnímání pro vědění, neboť rozum by neměl látky k myšlení a nemyslí by nic.*“⁶¹ Aristotelés ale na rozdíl od Platóna nezavrhne ani rozum. Pro něj jsou podstatné jak smysly, tak i rozum. Ovšem rozum řadí na druhé místo, po smyslech. Anthony Kenny hodnotí Aristotelův výklad smyslového vnímání lepším než je Platónův. „*Tento výklad smyslového vnímání je dokonalejší než Platónův, protože nám dovoluje říct, že věci ve světě skutečně mají smyslové kvality, dokonce i když je zrovna nikdo smysly nevnímá. Věci, na které se nikdo nedívá, dál skutečně mají barvu, věci, ke kterým nikdo nečichá, dál skutečně zapáchají, hluk, který nikdo neslyší, může být dál ve skutečnosti ohlušující. Aristotelés to může říct, protože mu jeho analýza skutečnosti a možnosti dovoluje vysvětlit smyslové kvality jako svého druhu skutečné síly.*“⁶²

2.2.2 Aristotelés – realista

Sám Aristotelés psal svá díla na základě různých pozorování a zkoumání. Nejen jeho celé učení, ale i etika se zdá více reálná. Aristotelův výklad je totiž větší měrou teoretický. Jeho problémy jsou spojovány s věcmi z tohoto světa. Aristotelés je znám kritikou Platónovy teorie idejí. Aristotelés odmítá existenci světa, který by byl nad naším pozemským světem. Jeho zajímá právě ten pozemský. Samotná Aristotelova díla jsou toho důkazem, zejména jeho Etika Níkomachova. Aristotelés poukazuje na otázky,

---

⁵⁹ NOVOTNÝ. F., pozn. 28, s. 41-42.

⁶⁰ ARISTOTELÉS., pozn. 37, 432a.

⁶¹ ARISTOTELÉS., pozn. 37, s. 218.

⁶² KENNY. A., pozn. 18, s. 115.

jejichž odpovědi souvisí s realitou. Jeho mravní ctnosti, potřeba přátelství, teorie středu mají mnoho věcných hledisek. Aristotelés nevytváří žádný svět, který by překračoval lidské schopnosti a pochopení. Vzhledem k tomu, že je Aristotelés ve svých dílech vypravěčem, snaží se čtenáři přiblížit dané problémy on sám, ne prostřednictvím jiné osoby, jak je tomu u Platóna.

Realističtější je Aristotelés i ve své politice, když vymezuje státní zřízení, život v městské antické obci a podmínky žití občanů. Platón i Aristotelés vyjmenovávají dobré a špatné druhy ústav a poté se snaží popsat nejlepší ústavu. Jenže Platón si to představuje idealisticky, realita je jiná. Aristotelés ví, že ve veřejném životě hrají roli i občané a jejich soukromý život. Platón toto nerespektuje a rodinu se soukromým životem zavrhuje.

Realistické prvky se nachází i v Aristotelově duši. Duše u Platóna má svou vlastní existenci a je nesmrtelná, což je nemožné. Duše nemůže existovat sama bez těla. Aristotelés přisuzuje existenci k duši, ale spojuje s ní i tělo. Duši nelze oddělit od těla.

2.2.3 Platón – idealista

V předchozím oddíle byl rozveden příměr Aristotela jako realisty. Zde by autorka ráda přiblížila Platóna jako idealistu. Platón idealistou byl, stačí vzít do ruky jedno jakékoliv jeho dílo a zjistíte proč. Není to způsobeno jenom jeho naukou o idejích a světě, ve kterém ideje přebývají a který existuje nad tímto naším smyslovým světem. V některých ohledech se zdá být idealistická i Platónova koncepce společenství a městské polis. Zejména pokud se jedná o jeho pojetí státu. Platón usiluje o vytvoření nejdokonalějšího a nejvznešenějšího státu. „*Hlavním úkolem Platónova pojednání o státu je problém ušlechtilého a dokonalého života celé společnosti a jejích členů.*“⁶³

Platón si v každém svém spise pohrává se slovy, používá různé přirovnání, podobenství a často i různé mýty. K dané problematice nás má dovést Sókratés, který mluví za Platóna a vede různé dialogy s různými účastníky tohoto rozhovoru. To je právě to, co by autorka Platónovi vytknula.

U díla Aristotelova je oceňována přímota informace. Každé svoje dílo píše a přibližuje sám Aristotelés. U Platóna je to skrze ústa Sokratova, právě dlouhé monologické odpovědi Sókratovy však často matou nejen jeho druhého rozmlouvajícího, ale i autorku samu. Platónovy odpovědi jsou vyjádřeny jaksí básnicky,

---

⁶³ ASMUS. V. F., pozn. 1, s. 239.

ale někdy nesrozumitelně a nepochopitelně. Jeho idealistické názory na danou problematiku neberou ohled na pravou podstatu věci. Platón oproti Aristotelovi nekladl tolik důraz na reálné věci a na pozemský svět. Jeho pohled míří kamsi výše za oblaka, kam lidské oko nemůže dohlédnout.

2.2.4 Nesmrtelnost duše a otázka duše obecně

Platón mnoho přemýšlel o duši, ve svých dialozích se často zabývá problémy týkajícími se duše, ale soustavný spis o duši nenapsal on, nýbrž Aristotelés.⁶⁴ Problematika nesmrtelné duše, ale i co je duše obecně, má velmi významný podíl v rozdílnosti Aristotelovy i Platónovy filosofie. Antonín Kříž v úvodním slovu Aristotelova spisu o duši vymezuje tento pojem (duše) v obecném měřítku. „*A kdežto se podle Platónových starších výkladů mohlo zdát, že duše jest jako popsáný list, jehož písmo vybledlo a je tím nečitelnější, čím více styk se smyslovým světem na ni píše, je podle Aristotela duše deskou nepopsanou, na kterou teprve zkušenost píše.*“⁶⁵ Hlavní odlišností je už zmiňovaná nesmrtelnost, ale u zvířat a rostlin. Protože co se týče osobních duší živých bytostí, tak ty jsou u Aristotela smrtelné. Aristotelés i Platón shledávají tedy u duše část smrtelnou a nesmrtelnou. „*Ale u Platóna je všechno podáno ve všeobecných rysech a není patrné souvislosti mezi jednotlivými mohutnostmi duše, zvláště mezi voluntaristickými složkami, vznětlivostí a žádostivostí, a mezi složkami intelektualistickými, vnímáním a myšlením. U Aristotela však je všechno propracováno do podrobností, jest u něho jednotná soustava.*“⁶⁶ Kromě nesmrtelnosti se Aristotelés s Platónem neshodnou ani v otázkách, jaké jsou složky duše a jaký je vztah mezi duší a tělem.

Duše obecně představuje velký motiv u Platóna, ale i u Aristotela. Je to problematika, kterou Platón i v malých náznacích, zmiňuje snad ve všech svých pracích. Neméně důležité je téma Nesmrtelnost duše, které je námětem dialogu Faidón, kde rozmlouvá Sókratés se svými druhy v den své smrti. Platón prostřednictvím Sókrata pojednává o nesmrtelné duši, neboť Sókratés věří v její nesmrtelnost. Proto se také nebojí smrti, protože podle něj se duše smrtí osvobozuje od těla. Tato otázka je pro autorku značným přínosem, protože je to velmi závažné a významné téma. Platón tedy

---

⁶⁴ NOVOTNÝ. F., pozn. 28, s. 35.

⁶⁵ ARISTOTELÉS., pozn. 37, s. 18.

⁶⁶ ARISTOTELÉS., pozn. 37, s. 20.

prosazuje nesmrtelnou duši, která po smrti těla ho opustí a dostává se do světa idejí. „*Když tedy přichází na člověka smrt, tehdy smrtelná jeho složka, jak se podobá, umírá, ale nesmrtelná odchází pryč neporušena a nezničena, ustoupivši smrti.*“⁶⁷ Toto je důkazem o nesmrtelnosti duše u Platóna. Zároveň můžeme najít u Platóna jakési známky existence duše před tělem, podle něj duše patřila do světa idejí, ještě než vstoupila do těla. U Aristotela je motiv duše neméně významný. Dokladem toho je spis O duši, ale na rozdíl od Platóna, Aristotelés ve svých ostatních spisech už tolik o duši nehovoří. Čím je duše pro Aristotela? Na tuto otázku se nalézá odpověď ve druhé knize spisu O Duši. „*A tak duše je první skutečností přírodního těla, které má v možnosti život.*“⁶⁸ Obecnou definici duše podává i A. Kenny v publikaci Stručné dějiny západní filosofie. „*Nejobecnější Aristotelova definice duše zní, že je to forma organického těla.*“⁶⁹

Platón rozděluje duši na tři části, se kterými jsme už byli seznámeni. Aristotelés toto rozdělení naopak kritizuje, je podle něho nedostačující. Aristotelova duše má složek pět. Kromě složky žádostivé, rozumové, vznětlivé má duše ještě vyživovací a vnímavou složku (neboli pociťovací a myslící). Aristotelés je také kritikem rozdělení duše na rozumnou a nerozumnou část. Duše má pouze rozumnou část. Naopak rozum je podle Aristotela trpný a činný.

Dalším aspektem nauky o duši, kterým se Aristotelés a Platón odlišují, je otázka těla a duše. Platón totiž uznává duši, která se může oddělit od těla. Podle něj je totiž tělo jen schránkou, kde duše přebývá, aby mohla odejít do světa idejí. Nejprve je ale duše po smrti vystavena soudu, dobré duše najdou své místo ve světě idejí a se špatnými je zacházeno podle jejich skutků. „*Po odloučení od těla přichází duše do podsvětí a tam se nad ní koná soud; mukami je pak očišťována a vstupuje do jiného těla, aby v novém životě odčiňovala viny života předešlého.*“⁷⁰ Proti tomu Aristotelés duši od těla v žádném případě neodděluje. Je to vidět přímo ve spise O duši v druhé knize. „*Není tedy pochyby o tom, že duši nebo některé její části, je-li přirozeně dělitelná, nelze*

---

⁶⁷ PLATÓN., pozn. 13, 106e.

⁶⁸ ARISTOTELÉS., pozn. 37, 412a25.

⁶⁹ KENNY. A., pozn. 18, s. 114.

⁷⁰ NOVOTNÝ, František. *O Platonovi. Díl 3., Filosofie*. Praha: Jan Laichter, 1949. s. 178.

*oddělití od těla. Neboť jest skutečností také některých částí samých. Ale u některých jiných tomu nic nebrání, ježto nejsou skutečností žádné části těla.*⁷¹

Duše tělo potřebuje a tělo zase potřebuje duši. Tvoří spolu celek. Nelze, aby duše byla bez těla a tělo bez duše. Duše a tělo jsou na sobě závislé. „*Dvojice látky a formy, možnosti a uskutečnění, osvětlila Aristotelovi také poměr duše a těla, u Platóna podle jeho mínění málo jasný: tělo je látka a možnost, duše je forma a uskutečnění; tím je zrušen platónský dualismus, činící z duše samostatnou realitu, na těle nezávislou a nad tělo povýšenou, a duše je k tělu připoutána.*“⁷² S tělem a duší je uplatňována i Aristotelova nauka hylemorfismu. Kdy duše ztělesňuje formu a tělo látku.

2.2.5 Ideje – kritika Aristotelova

Je to jeden z největších a nejzásadnějších rozdílů mezi Platónem a Aristotelem. Nejenže, byl Platón Aristotelovým učitelem, zastával také roli jeho přítele. Aristotelés sám ale zdůrazňuje, že i když je přátelství velmi důležité, podstatnější je pro něj pravda. Proto Aristotelés zůstává věrný pravdě a musí kritizovat Platónovu nauku o idejích. Toto učení má určité mezery a Aristotelés ve svých spisech uvádí argumenty, které to ukazují. „*Tím shrnujícím je ale snad ten argument, že etika je praktická věda o tom, co je v rámci lidských možností, zatímco věčná a neměnná idea dobra by mohla být předmětem pouze teoretického zájmu.*“⁷³ Nebýt idejí neměli by někteří myslitelé o čem psát a přemýšlet. Jako je to i v případě Jana Patočky v jeho publikaci *Aristotelés: Přednášky z antické filosofie*. První kapitola tohoto Patočkova spisu zkouší přiblížit Aristotelovy námitky proti Platónovým idejím. Patočka zde ukazuje velkou Aristotelovou námitku: „*Ideje neměly být věcmi, nýbrž tím, co k nim dává přístup – a to je nesmyslové; ale při podrobnější úvaze se pojednou ukazují opět věcmi, jinými, jaksi zduchovnělým druhem věcí, plným paradoxů, podivností a rozporů.*“⁷⁴ H. G. Gadamer se také zabýval kritikou idejí a věnuje jí svou publikaci *Idea dobra mezi Platónem a Aristotelem*. Proč Aristotelovi ideje tolik vadily? Aristotelés založil své učení na skutečných věcech, kdežto pro Platóna byly věci skutečného světa pouhé napodobeniny. Tyto napodobeniny měly svůj vzor (předobraz), kterého se snažily

---

⁷¹ ARISTOTELÉS., pozn. 37, 413a5.

⁷² NOVOTNÝ. F., pozn. 28, s. 41.

⁷³ KENNY. A., pozn. 18, s. 96.

⁷⁴ PATOČKA, J., pozn. 32, s. 40.

dosáhnout. To je to, co Aristotelovi nevyhovuje. Podle něj neexistují předobrazy věcí, které je vytváří (ty věci). Věci se tvoří samy a nejsou zhotoveny podle nějakého vzoru. Aristotelovu kritiku idejí se nám snaží přiblížit i Jan Patočka, a to ve svém díle pojmenovaném Aristotelés. „*Ale zatímco u Platóna věci poukazovaly mimo sebe svou podobností idejím, svým připodobněním k nim, u Aristotela je to opak. Věci poukazují mimo sebe právě tím, čím nejsou, čemu se nepodobají, čeho nedosahují.*“⁷⁵

Kromě toho také Aristotelés vytýká Platónovi, že na rozdíl od Pythagorejců neztotožnil Jedno s dobrem. A za největší argument uvedený v jeho etických pojednáních, je pokládáno to, že idea dobra není pro praxi upotřebitelná. Mezi další kritiku uvedenou v jeho Etikách patří argument o dobru, které nemůže být samo o sobě. V Etice Níkomachově je vyloučeno, aby Dobro bylo jedno a bylo obecné. Aristotelés také kritizuje existenci více věd o Dobru. Aristotelovo odmítnutí společného, obecného a jednoho dobra popisuje také F. Novotný odkazujíc na Etiku Níkomachovu. „*Kdežto u Platóna je mravnost určována ideou dobra, tedy normou transcendentní, vychází Aristoteles ve svých etických úvahách od dober lidských, člověku dosažitelných. Platónovu ideu dobra výslovně odmítá v Etice Níkomachově I 4, neuznává, že by vedle jednotlivých dober bylo nějaké dobro společné, obecné a jedno. Naplněním dobra pro člověka je štěstí, eudaimonia; to je ten stav, v kterém – podle Aristotelovy metafyziky – člověk dosahuje svého cíle, uskutečnění své přirozenosti.*“⁷⁶

Aristotelés dále kritizuje Platónovo rozdělení světa, a to na svět smyslový neboli pozemský (svět smyslových věcí) a svět idejí. Svět idejí je samostatnou a uzavřenou oblastí od světa smyslových věcí, který je pouhým odrazem k tomu prvnímu. Toto se zdá Aristotelovi býti nemožné, neboť u něj se setkáme pouze se skutečným pozemským světem. Svět idejí jakožto kopie pro věci pozemského světa, u něj neexistuje.

H. G. Gadamer uvádí jako důležitý aspekt Aristotelovy kritiky ideje Dobra jeho koncepci „praktické filosofie“. Gadamer ve své knize *Idea dobra mezi Platónem a Aristotelem* pojmenoval pátou kapitolu jako *Idea praktické filosofie*. Tato kapitola je převážně zaměřena na praktickou filosofii u Aristotela. „*Praktická filosofie pak dokáže sloužit rozhodování a konkrétnímu praktickému pohledu potud, že lépe dává poznat, nač*

---

⁷⁵ PATOČKA, J., pozn. 32, s. 40.

⁷⁶ NOVOTNÝ, F., pozn. 28, s. 43-44.

*máme hledět a nač máme dávat pozor.*⁷⁷ Gadamer u Platóna praktickou filosofií postrádá, ale u Aristotela ji má.

2.2.6 Aristotelovo a Platónovo učení o společnosti a státu

Tito antičtí filozofové se různí také v problematice pojetí státu neboli antické polis. Shodami v teorii o antické obci se autorka zabývá v oddíle Život v antické polis. Je třeba u tohoto učení zdůraznit, že přes mnoho podobností, zde najdeme spousty odlišných názorů a myšlenek. Velký poměr těchto rozdílností autorka už představila v kapitole o Životě v antické polis. Nelze totiž jednoznačně říci, zde jsou rozdíly a tu shody Aristotelova a Platónova pojetí státu. Autorčiným záměrem tu je podtrhnout a vyzdvihnout tyto značné nesrovnalosti. Zmínit to, co ještě poznamenáno nebylo.

V teorii státu jako i jinde u Platóna nalezneme ideje a nejvyšší ideu – ideu dobra. Dle Platóna je politik tím, kdo nazírá ideu dobra a díky ní utváří celou polis. Platón chápe politiku v řemeslném smyslu a má řemeslné pojetí státu. Což znamená, že máme řemeslníka a ten podle ideji dobra tvoří stát. Je jakýmsi stvořitelem státu. Polis nemůže být nikdy demokracií, protože jen někteří jsou schopni přesného nazírání ideálního vzoru spravedlnosti. Opět zde máme setkání s Platónovým idealistickým pohledem. Aristotelés je zásadně proti ideji dobra, díky které by byl vytvořen jakýkoliv stát. Aristotelés je, jak bylo a bude řečeno, realistou. I jeho přístup k antickému státu je realistický. Neboť k nejlepšímu státnímu společenství Aristotelés řadí, to, kterého lze dosáhnout pomocí středního prvku. Toto je Aristotelova teorie středu. Snaží se stanovit a vymezit takový stát, který je něčemu středem (je něčím mezi). Naopak Platón nehledá střed, ale něco ideálního. Co je ideální, ale není leckdy středem.

Následnou odchylkou je Platónovo nadřazení filosofického hledání pravdy zákonům obce. Pravý státník se vyznačuje tím, že hledá plné a pravdivé vědění (ostatní režimy (státy) by měly napodobovat právě tuto schopnost ideálního státníka a mohou přejímat jím navržené zákony). Taktéž i to, jak Aristotelés a Platón hodnotí občana (občany) antické polis způsobuje odchylky v jejich naukách.

Ve společenství Aristotelés pokládá za důležitý faktor přátelství. I v ideálním státu jsou přátelé důležitým článkem. Ve společnosti je správným rysem prokazování si pomoci přátelům, známým a blízkým. U Platóna mnoho poznámek o přátelství a

---

⁷⁷ GADAMER, Hans-Georg, pozn. 8, s. 110.

pomoci druhým nenajdeme. „*Ten, kdo se jako Platón snaží sjednotit stát přespříliš, pro toho možnost pomoci přátelům a druhým odpadá.*“⁷⁸

Významným tématem je i účast na politickém životě. Revoluční myšlenkou je u Platóna rovnoprávnost mužů a žen. Ženy rovněž jako muži mohou být strážci (což je u Platóna druhá složka jeho obce), ale musí mít odpovídající výchovu a schopnosti. V jeho státu můžou i ženy zastávat stejné veřejné neboli politické funkce jako muži. „*Není tedy, příteli, žádného zaměstnání v obecním životě, které by náleželo ženě, protože jest žena, ani muži, protože jest muž, nýbrž přirozené vlohy jsou podobným způsobem rozděleny v obou pohlavích a všech zaměstnání se může účastnit podle své přirozenosti žena, všech pak i muž, ale ke všem jest žena tvor slabší než muž.*“⁷⁹ U Aristotela je tato myšlenka nepřipustná.

Platón přiděluje práva a povinnosti občanům podle jejich příslušnosti daného stavu. Stav obyvatel neboli řemeslníků a obchodníků, který stojí nejnižší, má jako primární úkol stanovenou obživou svého stavu a obživu ostatních dvou složek obyvatel obce. Předešlé dva stavy (strážci a filosofové) se o obživu nestarají ani nemohou vlastnit jakýkoliv majetek. Strážcům a filosofům připadá vznešenější úkol, a to ochrana, kontrola a vše, co souvisí s tím, aby stát fungoval tak, jak má. Platón je také opak Aristotela, co se týká zdůraznění významu jedince, on se nestará o individualitu a dobro každého občana, ale o celek (o dobro celé polis). „*Zapomněl jsi zase, příteli, že zákon nepečuje o to, aby se jedna třída v obci měla obzvláště dobře, nýbrž usiluje o to, aby tento stav nastal v celé obci; proto sjednocuje občany přemlouváním a i nucením působí, aby si vespolek udíleli z toho, co prospěšného by jednotlivci dovedli pro celek dělati, a sám dělá v obci takové muže, nikoli aby dopouštěl každému oddávati se osobním zálibám, nýbrž aby jich sám užíval jakožto pouta mezi občanstvem.*“⁸⁰

S právy a povinnostmi souvisí i otázka vlastnictví. Zatímco Aristotelés prosazuje individuální soukromé vlastnictví, Platón hledí na vlastnictví celku (všech občanů). Popírá právo na osobní vlastnictví. „*Aristotelés brání soukromé vlastnictví a napadá Platónovy návrhy, aby byla zrušena rodina a ženy dostaly stejný podíl na vládě jako muži. Kořenem Platónova omylu je podle něj snaha učinit celý stát příliš uniformním.*

---

⁷⁸ ASMUS. V. F., pozn. 1, s. 370.

⁷⁹ PLATÓN, pozn. 43, 455d-e.

⁸⁰ PLATÓN, pozn. 43, 519e-520.

Rozdílnost různých skupin občanů je podstatou státu, život v obci by se neměl podobat životu v kasárnách. “⁸¹

Mezi další rozdíl, který je patrný u těchto dvou myslitelů, patří Platónův pojem dělba práce. O tomto pojetí nás informuje Sókratés, který to činí na prosbu Adeimanta při rozpravě o obci. „*Tak tedy přibírá na pomoc jeden druhého, toho k té, onoho k jiné potřebě, a poněvadž jest potřeb mnoho, shromáždí se nám mnoho společníků a pomocníků do jednoho bydliště a tomuto sdružení v jednom bydlišti dali jsme jméno obec, že ano?*“⁸² Dělbu práce charakterizuje Platón ve své struktuře společnosti. „*Dělbu práce pokládá Platón za základ celého tehdejšího společenského a státního uspořádání. Zkoumá původ specializace, která ve společnosti existuje, i složení odvětví, který vyplývá z této dělby práce.*“⁸³ U Aristotela koncept dělby práce nalézt nelze. Aristotelés není zastáncem toho, aby se na práci podíleli jednotliví občané. V jeho pojetí společenství (polis) se práce nerozděluje mezi všechny občany. Práci přisuzuje jen otrokům a někdy i řemeslníkům. Existují občané (třídy), kteří patří mezi nepracující.

To, co lze najít u těchto myslitelů jako jeden z mnoha rozdílů, je také pohled na manželství neboli život manželský. Aristotelés ho nadřazuje před životem veřejným a spojuje ho s rodinou. Platónovo manželství je jakýmsi zvláštním druhem, který nevede ke vzniku rodiny, ale pouze slouží ke zplození dětí. Tato manželství určují vládci, aby spojili lepší (ženy a muže) s lepšími a horší s horšími. U Platóna je společné vlastnictví žen a dětí (u složky strážců). Pro Aristotela je to nemyslitelné, aby některá lidská bytost mohla vlastnit jinou.

Když Aristotelés a Platón vymezují druhy ústav, shodují se v tom, že existují špatné druhy dobrých ústav. Aristotelés ale shledává špatnými druhy tři státní zřízení, kdežto Platón nalézá čtyři. Těmito špatnými zřízeními jsou tyranida, oligarchie, timokracie a demokracie. Obec s takovouto ústavou je negativním typem státu. Aristotelés má pouze tyranidu, oligarchii a demokracii. Je zde vidět patřičný rozdíl mezi nimi, protože Platón přidává jako špatnou formou vlády timokracii. U obou také není nalezena shoda, v tom jaká je nejlepší forma státního zřízení. Zatímco Aristotelés myslí politeu, Platón to zcela zřetelné nemá. Jednoznačným je pro něj vyměření ideálního státu, ale kterou formu zřízení zvolil, evidentním není. Autorka je toho názoru, že jím je

---

⁸¹ KENNY. A., pozn. 18, s. 104.

⁸² PLATÓN, pozn. 43, 369c.

⁸³ ASMUS. V. F., pozn. 1, s. 235.

zřejmě aristokracie. „Je však zřejmé, že se Aristotelovy největší sympatie klonily na stranu polítei. Právě v polítei lze dosáhnout takového zřízení, kdy je moc v rukou „středního prvku“ společnosti, protože v polítei se vládnoucí silou společnosti může stát prvek, který je mezi protikladnými póly nesmírného bohatství a krajní bídý.“⁸⁴

---

⁸⁴ ASMUS. V. F., pozn. 1, s. 382, 383.

3 Aristotelova a Platónova etika u mladších tradic

Předchozí text se zabývá rozdílnými a podobnými znaky v etické nauce velikánů antického světa. Nyní je třeba ukázat, jak pokračovaly etické tendence mezi mladšími generacemi. Ve filozofické oblasti, ať už v období starověku, středověku či novověku, je jenom hrstka filosofů, kteří necitují ve svém díle Platóna a Aristotela nebo neuvádějí jména těchto dvou velikánů antického myšlení. Někteří učenci překládali díla Aristotela a Platóna, jiní nepřekládali, ale komentovali či citovali méně nebo více z jejich nauky. V antickém světě to byli jejich žáci. Někteří se stali jejich blízkými přáteli, a jiní působili v jejich školách. Peripatetici jsou příkladem Aristotelových žáků, z nichž někteří stáli v čele Lykeionu po Aristotelově smrti.

Aristotelés i Platón měli mnoho pokračovatelů a učenců, kteří navázali přímo na jejich etické učení. Jedni jsou zařazeni mezi aristoteliky a druhí mezi platoniky, podle toho, v jehož myšlenkách pokračovali. Najdou se ale tací, kteří se snaží o jakousi syntézu učení obou klasiků. Chtějí sjednotit etickou nauku Platóna a Aristotela, proto citují jak z Aristotela, tak z Platóna. Takovým příkladem je například Porfyrios a Bernard z Tours (Bernard Silvestris). Bernard je spojen se známým výrokem. *„Od Bernarda z Tours se také traduje později téměř všudypřítomná věta: „Platón představuje moudrost, Aristotelés vědění (vědu)“, přestože jeho vlastní pojetí vědy bylo zcela jiné.“*⁸⁵ Jak už bylo poznamenáno, tito mladší filozofové jsou rozděleni na aristoteliky a platoniky. Toto dělení převzala i autorka a použila ho ve dvou následujících kapitolách. Mezi aristoteliky zařadila vzdělance vrcholné scholastiky a peripatetiky, u platoniků je nejdůležitější novoplatonismus a ti, co z něj vycházeli.

V této části práce je použita pouze sekundární literatura. Hlavním zdrojem, ze kterého autorka čerpala, je publikace *Filosofie mezi mýtem a vědou* od Z. Kratochvíla, *Antická filozofie* V. F. Asmuse, *Stručné dějiny západní filozofie* od autora A. Kennyho a kniha F. Novotného *O Platónovi* - 4.díl.

---

⁸⁵ KRATOCHVÍL. Z., pozn. 40, s. 314.

3.1 Platonici

I když byla v dějinách platonismu období méně činná a méně tvůrčí, souvislost jeho tradice nebyla nikdy nadobro přerušena, a kde nebylo přibývání a rozvíjení, aspoň se udržovalo, co bylo přijato.⁸⁶ K Platonikům jsou v této práci zařazeni novoplatonici a učenci z dob renesančního platonismu, kterým jsou věnovány samostatné kapitoly. Na Platóna v některých ohledech navázali také Origenés, Bonaventura, Augustinus Aurelius a mnoho dalších. Origenés měl společné s Platónem to, že věřil v existenci lidské duše, která se vyskytuje před narozením i početím. Bonaventura sice využíval některé pojmy Aristotelovy, avšak aristotelikem nebyl, byl platonikem. „*Bonaventura píše v augustiniánské tradici a je explicitním platonikem, který vítá mnohé novoplatónské prvky z helenistických a arabských zdrojů, jež znal z Alexandrovské antologie. Platónovy ideje existují jen v boží mysli jako „věčné důvody“, ale jsou prvotními objekty lidského vědění.*“⁸⁷ Augustin stejně jako Platón píše ve svém díle o idejích, o kterých pojednává ve svém vlastním spise O idejích. Ideje existují věčně a neměnně v bohu. Augustin jako každý jiný platónský myslitel prohlašuje zlo za nedostatek dobra.

3.1.1 Novoplatonici

V rámci novoplatonismu se autorka setkala s rozdělením na *Novoplatonismus proti křesťanství* a *Novoplatonismus křesťanů*. Do první skupiny patří myslitelé jako Plotínos a Porfyrios. Do druhého proudu se řadí Grégorius z Nyssy a již zmíněný Origenés s Aureliem Augustinem. Gregorius z Nyssy je následovatel Origena. „*Je to nejryzejší platonik mezi křesťany, nejméně ovlivněný novoplatónskou proměnou. Celé jeho myšlení je však proniknuto zcela samozřejmým ztotožněním víry a poznání.*“⁸⁸ Největší platonikem z těchto zmíněných učenců je Plotínos. Jeho velkým učitelem byl Ammonios ze Sakkas a Aristotelés, kterého pokládá spíše za doplňovatele Platóna nežli za jeho odpůrce. To je příčinou toho, že Plotínos právě do učení Platónova vnáší myšlenky Aristotelovy. Je to v tak velké míře, že to lze označit jako syntézu Aristotela a Platóna. Tuto myšlenku mu vtípl jeho učitel Ammonios, který chtěl sloučit Platónovo a

---

⁸⁶ NOVOTNÝ. F., pozn. 28, s. 17.

⁸⁷ KENNY. A., pozn. 18, s. 199.

⁸⁸ KRATOCHVÍL. Z., pozn. 40, s. 244.

Aristotelovo učení. Stejnou snahu měl i Porfyrios, také chtěl dokázat duchovní svornost obou těchto klasiků.

Přesto je Plotinos zařazen mezi platoniky a od Platóna někdy až doslovně přebírá problematiku duše. V okamžiku, kdy se zmiňuje o lidské duši, tak stejně jako Platón používá mýty při zobrazení osudů duše. Také od Platóna přijímá pojem „duše světa“. Plotinos je autorem pojednání O pomyslné kráse, které má být komentářem k místu Platónova Faidra. *„V souhlase s Platónem velebí Plotinos krásu jako nezjevnější z idejí a milování nejhodnější; jeho pojednání O kráse je plno ohlasů z dialogů Faidra a Symposia. Pojetí krásy rozšiřuje jako Platón také na úkony, stavy, vědění a ctnosti.“*⁸⁹ Dále se shoduje s Platónem v záležitosti duše a zla. Za zlo nese odpovědnost duše. Spravedlnost světového řádu přiděluje duši místo buď podle zásluh, nebo podle toho jakou nese duše vinu.

3.1.2 Renesanční platonismus

Renesanční platonismus se stává novou vývojovou etapou novoplatonismu. Na Platóna navazuje Gemistos Pléthón a Marsilius Ficinus. G. Pléthón používá Platónovu nesmrtelnou (lidskou) duši, která se podílí svou účastí na božském životě. K duši patří pomíjivé (lidské) tělo, které se účastní pomíjivosti všech věcí světa. V renesanci byl však nejvýznamnějším platonikem M. Ficino, který shromáždil kolem sebe skupinu bohatých studentů uctívajících jako on Platóna. Marsilius Ficinus (Marsiglio Ficino) vybudoval z domu v Careggi florentskou Akademii, která byla přezdívana platónská. Ficino přeložil do latiny celého Platóna a opatřil nejdůležitější dialogy svými komentáři. Ficino nám představuje své chápání Platónovy duše. *„V dialogu Faidros Platón vypráví mýtus o „perutích duše“. Ficino tento mýtus vykládá patrně podle Plútarchových Platónských otázek. Perutě duše jsou prý dvě: dialektika a entuziasmus. Duše je v pohybu od světských démonických sil směrem k božskému zdroji světla a bytí. Duše sama je tímto pohybem a tento pohyb k božskému je filosofií, láskou k moudrosti. Cestou filosofie je dialektika, ale motivem filosofie je entuziasmus, mystika. Jedno bez druhého nedává smysl, obě perutě musejí zabírat současně.“*⁹⁰

---

⁸⁹ NOVOTNÝ. F., pozn. 28, s. 216.

⁹⁰ KRATOCHVÍL. Z., pozn. 40, s. 414.

3.2 Aristotelici

Aristotelés stejně jako Platón měl nástupce, kteří pokračovali v jeho etice. Jako komentátor jeho děl byl proslulý Averroes. Averroes měl k Aristotelovi větší obdiv než k Platónovi. Averroes patří ke středověké filosofii u Arabů a Židů, Aristotelova díla nejenom komentoval, ale i překládal. Spolu s ním překládají také v této době Avicenna a Alfarabi. Všichni tito myslitelé překládají také Platóna. Alfarabi stejně jako Aristotelés nazývá boha „první příčinou“. Avicenna následuje Aristotela tím, že pokládá člověka za spojení látky a formy. Jan z Damašku je klasik byzantského křesťanství, který od Aristotela přejímá „postupy k poznání jsoucnosti boží“. Významným obdobím, nakloněným aristotelismu i přes značné zákazy Aristotela, je doba vrcholné scholastiky, tj. 13. století. Do popředí zájmu i přes značné zákazy se dostává Aristotelés a jeho díla, která se překládají. Vedle překladatelů jsou významnými mysliteli Siger z Brabantu, David z Dinantu, Albert Veliký a Tomáš Akvinský. Aristotelismu ve třináctém století se věnuje samostatná kapitola. *„Mezi profesory pařížské univerzity třináctého století byl filosof, který více než kdo jiný sloučil křesťanskou filosofii s Aristotelem, Svatý Tomáš Akvinský.“*⁹¹ Druhý oddíl pojednává o peripateticích.

3.2.1 Peripatetici

Peripatetici jsou stoupenci a žáci Aristotela, především jeho školy Lykeionu. Lykeion byl věrnější Aristotelovi více než Akademie Platónovi. *„Lykeion po mnoho staletí úspěšně konkurovalo Akademii, přestože v antice byl Platónův vliv větší než Aristotelův, alespoň pokud jde o filosofii. Aristotelova škola se běžně nazývala též „peripatetická“; prý proto, že se v ní filosofovalo při chůzi (peripatos) sloupořadím.“*⁹² Patří sem Theofrastos, Eudémios z Rhodu a Stratón z Lampsaku. Theofrastos se ve své etice zabýval lidmi a spojoval činnost myšlení s pohybem duše. V některých otázkách etiky se od Aristotela ale odlišoval. *„Závazně se od Aristotela lišil tím, že odmítal manželství, které podle něj brání vědeckému zkoumání, a také tím, že odmítal krvavé oběti a masitou potravu. Toto odmítání zdůvodnil myšlenkou, že všechny živé bytosti jsou si příbuzné.“*⁹³ Eudémios pokračoval v díle Aristotelově po něm pojmenovaném

---

⁹¹ KENNY. A., pozn. 18, s. 203.

⁹² KRATOCHVÍL. Z., pozn. 40, s. 167.

⁹³ ASMUS. V. F., pozn. 1, s. 385.

Etika Eudémova, dopsal ho a doplnil. „*V etice určil nazírání, které Aristotelés pokládal za nejvyšší štěstí, jako poznání boha, a vůbec mnohem těsněji než Aristotelés spojil etiku s teologií.*“⁹⁴ Stratón po určitou dobu jako Theofrastos stál v čele Lykeia a chtěl vyloučit platónské prvky z Aristotela. Stratónovou snahou také bylo opravovat v určitých rysech Aristotelovo učení.

3.2.2 Tomáš Akvinský a třinácté století

Filosofii 13. století lze charakterizovat jako recepci Aristotela a vznik velkých škol.⁹⁵ Jak už bylo zmíněno, vrcholná scholastika se stala pro aristotelismus významným obdobím. Ve třináctém století působí jak překladatelé, tak klasičtí filozofové, kteří seznamují své žáky s Aristotelem. Těmi jsou Siger z Brabantu, David z Dinantu, Albert Veliký a svatý Tomáš Akvinský. Překladatele zastupují Vilém z Moerbeke, Robert Grosseteste (přeložil Etiku Níkomachovu) a Bartoloměj z Messiny. Albert Veliký Aristotela podrobně studoval a napsal k jeho dílům sbírku komentářů a parafrází.

Tomáš sleduje vývoj v Paříži a obává se rostoucího vlivu averroismu. Chce proti němu postavit „křesťanskou podobu Aristotela“, která by byla blíže pravému Aristotelovi, než je Averroes.⁹⁶ Akvinský ve své morální filosofii je zaměřen na dobro, štěstí, lidský úděl a na jednání. „*Akvinský rozvíjí a zdokonaluje Aristotelovo pojetí štěstí, činnosti a citu a pokračuje vztažením těchto témat k ryze teologickým motivům božského zákona a božího milosrdenství.*“⁹⁷ Akvinský také přejímá od Aristotela to, že konečným cílem lidského života je štěstí. Aristotelés spojoval štěstí se ctnostnou činností, ve které právě to štěstí spočívá. Štěstí rozhodně nelze shodovat se slastí, bohatstvím, počtami anebo jakoukoli jinou tělesnou rozkoší. Akvinský je také tohoto samého názoru. T. Akvinský pokračoval v Aristotelově představě o dobru, o kterém napsal svou publikaci O dobru. Autorka použila z tohoto díla výrok, kde Akvinský odkazuje přímo na Filozofa (myslí tím Aristotela) a jeho Etiku (Etiku Níkomachovu). „*4. Praeterea, particulare bonum est posterius quam bonum universale; sed verum est quoddam particulare bonum: est enim bonum intellectus ut dicit Philosophus in VI*

---

⁹⁴ ASMUS. V. F., pozn. 1, s. 386.

⁹⁵ KRATOCHVÍL. Z., pozn. 40, s. 334.

⁹⁶ KRATOCHVÍL. Z., pozn. 40, s. 353.

⁹⁷ KENNY. A., pozn. 18, s. 214.

Ethicorum; ergo bonum est naturaliter prius secundum rationem quam verum. 5. Praeterea, bonum habet rationem finis; finis autem est primum in intentione; ergo intentio boni est prior intentione veri.“

„4. Mimo to, konkrétní dobro je pozdější (následné) než dobro obecné (univerzální); ale kterási pravda je konkrétním dobrem: je totiž dobrem intelektu (porozumění) jak říká Filozof v VI. Etice (Akvinský myslí Aristotela a šestou knihu Etiky Nikomachovy), proto (tedy) je dobré (dobro) přirozeně přednější podle rozumu než podle pravdy (to přirozené dobro předchází tomu pravdivému). 5. Mimo to, dobro má rozumový cíl (rozumové hranice). Cíl je však první (přednější) v záměru; proto (tedy) dobrý záměr je přednější než pravdivý záměr (záměr dobra (dobrého) předchází záměr toho pravdivého).“⁹⁸

T. Akvinský přejímá také od Aristotela jeho nauku hylemorfismu a spojuje ji jako Aristotelés s duší a tělem. U Tomáše lze nalézt tedy i pojetí duše. O tomto se zmiňuje Z. Kratochvíl v publikaci *Filosofie mezi mýtem a vědou*. „Tomáš Akvinský je však první středověký myslitel, který se pokusil o vyjádření psychofyzické jednoty člověka, který navrátil duši její tradiční (antickou) roli společného prostoru dějů vitálních (fyziologických), emočních a intelektuálních.“⁹⁹

---

⁹⁸ AKVINSKÝ, Tomáš. *O dobru*. Vyd. 1. Praha: Krystal OP, 2012. Aquinata; sv. 16. ISBN 978-80-87183-41-0. s. 96. Autorský překlad.

⁹⁹ KRATOCHVÍL. Z., pozn. 40, s. 359.

4 Závěr

Tato práce srovnává etiku dvou klasiků antického myšlení Platóna a Aristotela. Hlavním cílem bylo vzájemné vymezení rozdílných a podobných rysů Platónovy a Aristotelovy etiky. Nejprve se autorka pokusila vymezit čím je charakteristická etická nauka Platóna a Aristotela a jaké jsou její klíčové aspekty. V rámci Platóna práce seznamuje s pojmy jako je duše, ctnost, spravedlnost (nejvyšší ctnost), ideje, zejména idea dobra a dokonalá společnost. Obdobná jsou klíčová slova i u Aristotela, mezi která náleží dobro, ctnosti, přátelství a blaženost (eudaimonia). Byla zde popsána také některá významná etická díla těchto myslitelů, ke kterým bezesporu patří Etika Níkomachova, dialog Timaios, Euthyfrón a Faidón. Poté byla porovnána samotná etika.

Komparace etického učení byla primárně zaměřena na téma duše, ctnosti, na učení o společnosti a státu a na Aristotelovu kritiku Platónových idejí. V rámci této problematiky se autorka setkala s označením těchto učenců, Aristotela jako realisty a Platóna jako idealisty. Není však zcela přesné jednoznačně tvrdit, že Aristotelés je realista a Platón je idealista. U obou jsou totiž nalezeny jak prvky realistické, tak idealistické.

Porovnání etiky těchto dvou klasiků antiky bylo pojato i z hlediska jejich vztahu. Aristotelés jako žák Platóna v mnoha ohledech na něj navazuje a přejímá některé jeho názory. Proto je nesnadné určit, zda jsou určité myšlenky u Aristotela opravdu od Platóna nebo až od samotného Aristotela. Jediným místem, kde lze mezi nimi jasně rozlišovat je otázka idejí. V podobě Aristotelově jsou ideje zcela jiné, nežli u Platóna. Může se zdát, že srovnání idejí je tedy zbytečné, neboť Platónova originalita myšlenek má v mnoha otázkách převahu nad Aristotelem a například v pojetí duše, ctnosti apod. mnoho originality u Aristotela oproti Platonovi nenajdeme. To je ale mylná představa. Po větším zkoumání a pročítání jak sekundární, tak primární literatury, jsou rozdíly mezi jejich názory znatelnějšími.

Kromě idejí se liší oba filosofové nejvíce v problematice nesmrtelnosti duše, ideální ústavy, představě o dokonalé společnosti a v otázce poznání. Na pojetí významu smyslového a rozumového poznání je také ukázáno jasné odlišení názorů obou myslitelů. Význam smyslů Platón zpochybňuje, ale naproti tomu Aristotelés jim přičítá velkou váhu, když je klade na první místo ještě před rozum. Aristotelés byl v tomto ohledu větší teoretik a badatel, proto u něj smysly patří neodmyslitelně na první místo.

To nám ukazují i samotná jeho díla. Platónovo dílo je totiž především dialogické a často je pro vysvětlení používáno různých přirovnání a mýtů. Kdežto Aristotelés má spisy řazeny soustavně a jeho styl je exaktnější – ve smyslu jasnější a přímý.

Poslední část této práce byla věnována pokračovatelům a stoupencům Aristotela a Platóna. Na Platónovu etiku navázal především novoplatonismus, ze kterého čerpá i mnohem později například renesanční platonismus v 15. století. Část práce nazvaná Platonici se proto zabývala hlavními novoplatoniky Plotínem a M. Ficinem. Aristotela v antické tradici reprezentují především peripatetici a v pozdějším věku i vrcholní scholastici v čele s Tomášem Akvinským. Novověká moderna i dnešní doba stále čerpá z myšlenek těchto filosofů a navazuje na tyto velikány antického myšlení. Důkazem je množství literatury, ze které autorka mohla při psaní této práce čerpat, ale i to, že jejich spisy stále slouží jako četné náměty k různým komentářům.

Seznam použité literatury

Internetové zdroje

Rafael Santi. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001. poslední editace 19. 3. 2013 v 17:07. [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Rafael_Santi

Primární literatura

AKVINSKÝ, T. Předchází „dobré“ co do pojmu „pravdivé“? In: AKVINSKÝ, Tomáš. *O dobru*. Vyd. 1. Praha: Krystal OP, 2012. s. 96 – 103. Aquinata; sv. 16. ISBN 978-80-87183-41-0.

ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. 3., nezměn. vyd. Praha: Rezek, 2009. 291 s. ISBN 80-86027-29-5.

ARISTOTELÉS. *O duši*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek, 1995. 297 s. ISBN 80-901796-4-9.

PLATÓN. *Euthydémos, Menón*. 4. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2000. 129 s. ISBN 80-85241-56-9.

PLATÓN. *Euthyfrón, Obrana Sókrata, Kritón*. 5. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2005. 111 s. ISBN 80-7298-140-4.

PLATÓN. *Faidón*. 6. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2005. Platónovy dialogy; sv. 8. 107 s. ISBN 80-7298-158-7.

PLATÓN. *Prótagoras*. 4., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2000. Knihovna antické tradice. Platónovy spisy; sv. 1. 82 s. ISBN 80-86005-98-4.

PLATÓN. *Sofisté*. 4., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. Platónovy dialogy; sv. 12. 95 s. ISBN 978-80-7298-162-5.

PLATÓN. *Symposion*. 6. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2005. Platónovy dialogy; sv. 4. 85 s. ISBN 80-7298-139-0.

PLATÓN. *Timaios*. 3., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2003. 127 s. Platónovy dialogy; sv. 17.

PLATÓN. *Ústava*. 4. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2005. Platónovy dialogy; sv. 18. 427 s. ISBN 80-7298-142-0.

Sekundární literatura

- ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. 292 s. ISBN 80-7113-111-3.
- ASMUS, V. F. Platón, Aristotelés a Novoplatonismus. In: ASMUS, Valentin Ferdinandovič. *Antická filozofie*. 1. vyd. Praha: Nakl. Svoboda, 1986. s. 173 – 386, 495 – 517. Členská knihnice.
- CRESCENZO, L. Svatý Tomáš. In: CRESCENZO, Luciano de. *Příběhy středověké filozofie*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Nakladatelství Dokořán, 2006. s. 133 – 138. ISBN 80-7363-031-1.
- CRESCENZO, Luciano de. *Příběhy řecké filozofie: Sokrates a ti druzí*. Dotisk 1. vyd. Praha: Dokořán, 2004. 189 s. ISBN 80-86569-66-7.
- GADAMER, Hans-Georg. *Idea Dobra mezi Platónem a Aristotelem*. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2010. 119 s. ISBN 978-80-7298-445-9.
- GRAESER, A. Platón – Etika, antropologie a politika; Aristotelés – Otázky etiky. In: GRAESER, Andreas. *Řecká filozofie klasického období: sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2000. s. 232 – 269, 325 – 361. ISBN 80-7298-019-X.
- KARFÍK, F. Duše a svět ve Faidónu. In: KARFÍK, Filip. *Duše a svět: devět studií z antické filozofie*. Praha: OIKOYMENH, 2007. s. 46 – 76. ISBN 978-80-7298-174-8.
- KENNY, A. Platónova filozofie a Aristotelův systém. In: KENNY, Anthony. *Stručné dějiny západní filozofie*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2000. s. 57 – 121. ISBN 80-7207-374-5.
- KRATOCHVÍL, Z. Klasická řecká filozofie, Novoplatonici, Středověká filozofie u Arabů a Židů, Vrcholná scholastika a Renesanční Platonici. In: KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Filozofie mezi mýtem a vědou: od Homéra po Descarta*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. s. 122 – 168, 232 – 253, 293 – 304, 334 – 362, 409 – 415. ISBN 978-80-200-1789-5.
- NOVOTNÝ, F. Aristotelés a starší peripatetikové, Plotinos a Novoplatónovci, Marsilius Ficinus a Florentská akademie. In: NOVOTNÝ, František. *O Platónovi*. Díl 4., Druhý život. 1. vyd. Praha: Academia, 1970. s. 33 – 52, 210 – 244, 494 – 527.

- NOVOTNÝ, F. Nesmrtelnost duše a její předtělesné bytí. In: NOVOTNÝ, František. *O Platonovi. Díl 3., Filosofie*. Praha: Jan Laichter, 1949. s. 177 – 190. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných.
- PATOČKA, Jan. *Aristotelés: Přednášky z antické filosofie*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1994. 128 s. ISBN 80-7021-067-2.
- REALE, G. Systematické souvislosti mezi naukou o idejích a protologií. In: REALE, Giovanni. *Platón: pokus o novou interpretaci velkých Platónových dialogů ve světle nepsaných nauk*. Praha: OIKOYMENH, 2005, s. 265 – 417. ISBN 80-86005-23-2.
- SOKOL, Jan. *Etika a život: pokus o praktickou filosofii*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2010. 239 s. ISBN 978-80-7429-063-3.
- ŠVEC, Ondřej. *Filosofie jednání*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2006. 243 s. ISBN 80-7298-146-3.
- THOMPSON, Mel. *Přehled etiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. 167 s. ISBN 80-7178-806-6.
- ŽÁČKOVÁ, Dana. *Etika v dějinách filozofie*. Vyd. 1. Praha: Vysoká škola J. A. Komenského, 2004. 73 s. ISBN 80-86723-06-2.